

Njemački nacionalizam i protivoslovenska djelatnost u austrijskoj Koruškoj

Slovensko-njemački odnosi jedno su od središnjih pitanja u povijesti slovenskog naroda. Nakon završetka prvog svjetskog rata ti su se odnosi znatno promijenili, a poslije 1945. godine uglavnom su se zadržali samo još na međudržavnim odnosima Jugoslavije s Austrijom i Njemačkom (odnosno s dvjema njemačkim državama). Prilike u kakvima živi, među većinskim njemačko-austrijskim stanovništvom, slovenska narodna manjina u Austriji uvelike su premašivale ograničene međunarodne odnose. Odnosi između obiju grupa stanovništva još ni danas nisu na zadovoljstvo sređeni i slovenska se manjina mora grčevito boriti za svoj nacionalni opstanak. Nakon drugoga svjetskog rata pokušaji odnarođivanja Slovenaca u Koruškoj i Štajerskoj i Hrvata u Gradišću jedini su još preostali primjer procesa germanizacije dijelova dvaju slavenskih naroda. Borba obiju manjina svojom se klasnom naravi ujedno svrstava u nastojanja ostalih narodnih manjina i tzv. »zabranjenih naroda« za postizanje potpune narodnosne ravnopravnosti i iamstva njihova postojanja i razvitka. Zbog toga događaji u Austriji, osobito oni posljednjih godina, poprimaju brojne evropske i čak svjetske razmjere. To je razlog više što se priključujemo živom zanimanju iavnosti matične zemlje i matičnih naroda za životne prilike manjina. i što pokušavamo s povijesnog stajališta objasniti uzroke postojanju netrpeljivog njemačkog nacionalizma i protivoslovenske djelatnosti u Austriji.

»Nacionalizmom« označavam u ovoj raspravi zapravo protiv susjednog naroda uperene pretjerane provale narodne svijesti i osjećaja; možda bi čak bila umjesnija upotreba izraza »šovinizam«. Svakako, ne namjeravam pokušati da na nekoliko stranica uklonim još i terminološku zbrku na tom području.

Ovom pregledu zbivanja mogao bi se predbaciti pretjerani shematizam i pretežno faktografsko i deskriptivno izlaganje gradiva. U većini slučajeva otpast će, naime, doduše potrebna i korisna sociološka i psihološka analiza uzroka povijesnog razvitka i današnjeg stanja, koje ću pokušati ocrtati. Dva su razloga tome: prvi je u sadašnjem nedostatku odgovarajuće literature, drugi u objektivnim uzrocima (u prvom redu rok za predaju rukopisa i ograničenje obima teksta), zbog čega ne mogu sam pripremiti nedostajuću analizu. Iz istih razloga nije bilo moguće upoznati neke doduše pristupačne i prikupljene izvore i znatan dio strane literature.

U svakom slučaju, ne možemo se požaliti na malobrojnost djela s tom tematikom u slovenskom povjesništvu. Stoga je bilo nužno ograničenje

na novije radove, koji već uzimaju u obzir rezultate starijih istraživanja. Neposredno korišćene izvore i literaturu navodim u bilješkama.¹

Već na samom početku treba upozoriti na neke sadašnje pregledne rasprave koje se izričito bave tom problematikom. Najprije treba spomenuti povijesni pregled koroškog pitanja Boga Grafenauera² i prikaz germanizatorskih nastojanja u austrijskoj povijesti istog autora.³ Zajedno s drugim Grafenauerovim tekstom objavljen je u Koroškom zborniku 1946. obračun Lojzeta Udèa s austrijskim i koroškim njemačkonacionalističkim pisanjem i mentalitetom.⁴ Kad se desetljeće kasnije Erich Körner pitao o postojanju neonacističke opasnosti u Austriji, dao je opsežan prikaz razvitka tadašnjih austrijskih udruženja »koja su mislila njemački«.⁵ Körnerov pregled proširio je na Korošku Julij Felaher.⁶ Pedesetih, pa i šezdesetih godina Lojze Udè obradio je još niz problema iz naše tematike, posebice obimnu diskriminacijsku vindišarsku teoriju,⁷ zatim središnju protivoslovensku organizaciju u Koroškoj Kärntner Heimatdienst-Heimatbund u razdoblju između dva rata⁸ i zapostavljanje manjine u ko-

¹ Za neslovenske čitatelje, vjerojatno, neće biti naodmet upozorenje na pojedine radove, koji su u cijelosti posvećeni koroškoj povijesti i problematici postojanja slovenske manjine u njoj: *Theodor Veiter: Die slowenische Volksgruppe in Kärnten*, Wien-Leipzig 1936; *Fran Zwitter: Koroško vprašanje*, Ljubljana 1937. (preštampano iz časopisa *Sodobnost*); *Koroški zbornik*, Ljubljana 1946; *Fran Erjavec: Koroški Slovenci*, Celovec 1955–1962 (osam svezaka, obrađeno samo do dvadesetih godina 19. stoljeća); *Zbornik Koroške*, Ljubljana 1959; *Thomas M. Barker: The Slovenes of Carinthia – a national minority problem*, New York–Washington 1960. (autor priprema novo izdanje); *Janko Pleterški: Narodna in politična zavest na Koroškem. Narodna zavest in politična orientacija prebivalstva slovenske Koroške v letih 1848–1914*, Ljubljana 1965; *Theodor Veiter: Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich*, Wien–Stuttgart 1970; *Zbornik Koroški plebiscit*, Ljubljana 1970; *Zbornik Koroška in koroški Slovenci*, Maribor 1971; *Die Slowenen in Kärnten – Slovenci na Koroškem*, Celovec–Borovlje/Klagenfurt–Ferlach 1974; *Tone Ferenc – Milica Kacin-Wohinz – Tone Zorn: Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918–1945*, Ljubljana 1974; *Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji – Suvremena pitanja slovenske i hrvatske manjine u Austriji*, Ljubljana 1976. (objavljeno i na njemačkom i na engleskom); *Lojze Udè: Koroško vprašanje*, Ljubljana 1976. (dalje citiram: Udè, Koroško vprašanje). Dvije najnovije bibliografije o koroškom pitanju tiskane su u obje gore spomenute publikacije s godinom 1974. Najviše pojedinačnih rasprava s tog područja objavljeno je u posljednjem desetljeću u revijama *Zgodovinski časopis* (dalje: ZČ) i *Kronika – časopis za slovensko krajevno zgodovino* (dalje: Kronika). Koroškom pitanju su pretežno posvećene *Razprave in gradivo* Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (dalje: RIČ), a gotovo u cijelosti *Vestnik koroških partizanov* (dalje: VKP).

² Koroško vprašanje, u: Slovenski zbornik 1945, Ljubljana 1945, str. 432–449.

³ Germanizacija treh Avstrij, u: Koroški zbornik, Ljubljana 1946, 249–275.

⁴ Avstrija, pangermanizem in Koroška, u: Koroški zbornik, Ljubljana 1946, 605–653. Preštampano u: *Udè*, Koroško vprašanje, 23–85.

⁵ Gibt es eine neonazistische Gefahr? Poglavlje »Deutschgesinnte Verbände in Österreich«, *Die österreichische Nation*, Salzburg, VII/1955, br. 6, 999 i. d., u više nastavaka.

⁶ Deutscher Schulverein-Südmark in njegovi nasledniki v drugi avstrijski republici, *Slovenski vestnik* (dalje: SV), Celovec 1960, br. 6–13. Preštampano: VKP, Ljubljana, IV/1971, br. 1–2, 40–55.

⁷ Teorija o vindišarjih – »Windische«, Celovec–Borovlje 1956. Preštampano u: *Udè*, Koroško vprašanje, 163–202.

⁸ Po plebiscitu 10. oktobra 1920 – Kärntner Heimatdienst-Heimatbund, u: *Zbornik Koroške*, Ljubljana 1959, 73–91. Preštampano u: *Udè*, Koroško vprašanje, 237–262.

ruškom školstvu za posljednjih stotinu godina.⁹ U nizu rasprava, osobito u svojoj čuvenoj knjizi¹⁰ Fran Zwitter je koroškom nacionalizmu dao njegov habsburški i evropski okvir. Razvoj što je doveo do čudovišnih oblika nacističke odnarođivačke politike u okupiranoj Sloveniji u posebnom je poglavlju svoga temeljnog djela¹¹ prikazao Tone Ferenc, koji je isto tako autor nekih drugih detaljnih studija s istom tematikom. Niz specijalnih pitanja iz povijesti koroškog njemačkog nacionalizma (razdoblje između dva rata, iseljavanje za vrijeme nacizma, okupatorske genocidne mjere, pisanje protivmanjinskih novina, odnos poslijeratnih austrijskih stranaka prema manjinama, diskriminacijske zakonske mjere) dokumentirano je obradio Tone Zorn, koji je autor i opsežnog pregleda obnavljanja i poslijeratnog djelovanja protivmanjinskih organizacija u Austriji,¹² ali i niza kraćih sinteza, popularnih prikaza i polemičkih publicističkih napisa.

Među mlađim austrijskim autorima ističu se dva povjesničara, Hanns Haas¹³ i Karl Stuhlpfarrer,¹⁴ kojih zajednička knjiga »Österreich und seine Slowenen« (treba da se pojavi u 1977. godini) raspravlja o povijesnim razmjerima zapostavljanja Koroških Slovenaca. U samoj Austriji posljednjih je godina objavljeno i više rasprava o uzrocima i posljedicama njemačkog nacionalnog divljanja; autori su demokratski sociolozi obiju na-

⁹ Zgodovina slovenskega pouka na koroških osnovnih šolah od leta 1869. do danes, u zborniku: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana 1970, 117 i d. Preštampano u: *Udè*, Koroško vprašanje, 273–337.

¹⁰ Nacionalni problemi v habsburški monarhiji (uz suradnju Jaroslava Šidaka i Vase Bogdanova), Ljubljana 1962.

¹¹ Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945, Maribor 1968, prije svega prvi dio II poglavlja, 62 i d.

¹² Izpolnjevanje odstavka 5 člana 7 a.d.p. (austrijskog državnog ugovora) na avstrijskom Koroškem, Ljubljana 1969–70, pisacim strojem pisana rasprava u biblioteci Instituta za narodnostna vprašanja u Ljubljani (dalje: INV). Prema pojedinim poglavljima rasprava je bila objavljena u *VKP* III/1970 – VI/1973. Oba Zornova novija pregleda izašla su u *VKP*, Ljubljana, IX/1975, 3–4: Nacizem in slovenska manjšina na avstrijskem Koroškem do napada na Jugoslavijo aprila 1941. (1–12; taj referat sa zagrebačkog savjetovanja o fašizmu i neofašizmu u studenom 1975. objavljen je i u zborniku s tog savjetovanja), i Pojav nemškega nacionalizma na Koroškem (55–64). Ostale upotrijebljene radove istog autora navodim kod odgovarajućih poglavlja. Već ovdje želim upozoriti da će uskoro izaći obiman Zornov pregled nacionalističke protivmanjinske djelatnosti; rasprava će biti objavljena u posebnoj publikaciji o slovenskoj i hrvatskoj manjini u Austriji.

¹³ Među ostalim npr.: Kärntner Abwehrkampf – eine Geschichtsfälschung, *Neues Forum*, Wien, XIX/1972, br. 226–227, 45–49 (preštampano u: Mladje Dokumentation, Celovec 1976, 20–25); Neofaschismus in Österreich, *Die Republik*, Wien 1973, br. 3, 8–17, i *Der neue Mahnruf*, Wien 1974, br. 4; *Kärntner Slowenengeschichte als politische Information*, Zeitgeschichte, Salzburg 1975, br. 3, 83–96; Der deutschnationale Bumerang. Slowenen und Sozialdemokraten in der Ersten Republik, *Neues Forum*, Wien XXIII/1976, br. 276, 4–15.

¹⁴ Među ostalim npr.: Der Kärntnergrenzkonflikt 1918–1920, *Problemi*, II/1970, br. 5–6; Germanisierung in Kärnten. 50 Jahre antislowenische Politik, *Neues Forum*, Wien, XIX/1972, br. 226–227, 39–45; Von der Nationalität zur nationalen Minderheit: Die Kärntner Slowenen, *Die Republik*, Wien, XII/1976, br. 3, 11–18.

cionalnosti.¹⁵ Konačno, upozoravam i na moj pregled protivmanjinskih djelatnosti koje bi u duhu odredaba austrijskog državnog ugovora iz 1955. godine morale biti izričito zabranjene.¹⁶

I

Povijest austrijsko-njemačkog nacionalizma i protivslovenskih istupa počinje oko sredine 19. stoljeća, tj. u vrijeme konačne prevlasti kapitalističkog sistema u Habsburškoj Monarhiji i političkog formiranja nacije na tom području. Barem do tog vremena bile su osobitosti slovensko-njemačkih odnosa u pojedinim našim pokrajinama razmjerno beznačajne. Tako smijemo govoriti o zajedničkoj prethistoriji pitanja o kojem raspravljamo. Kako su polazišta za daljnji razvitak bila od izuzetnog značenja, valja ih ocrtati barem u glavnim potezima.

Prvih trinaest stoljeća slovensko-njemačkog (odnosno alpsko-slavenskog-germanskog) susjedstva mogli bismo podijeliti u više različitih razdoblja. Nakon prva dva stoljeća razmjerno borbenog susjedstva s Langobardima i Bavarcima slijedilo je od sredine osmog stoljeća razdoblje bavarsko-franačke vrhovne vlasti. Među Slovence se iz Salzburga proširilo kršćanstvo, ali poslije gubitka unutrašnje samostalnosti Karantanije (820) stiže im s tuđim plemstvom i feudalna nesloboda. Osobito između 10. i 12. stoljeća agrarnom kolonizacijom iz njemačkih područja bitno se promijenila etnička slika alpskog prostora. Germanizacija je zahvatila gotovo dvije trećine područja naseljenog Slovencima. Malobrojnim njemačkim agrarnim otocima na preostalom prostoru naseljenom Slovencima priključuju se od kraja 12. stoljeća još gradovi sa znatnim dijelom njemačkog stanovništva i s njemačkom upravom i karakterom. U isto vrijeme već su vidljive osnove kasnijih austrijskih historijskih pokrajina.

Sedam stoljeća nakon uključenja velike većine slovenskog područja u

¹⁵ Lutz Holzinger, Zur politischen Ökonomie der Kärntner Urangst, *Neues Forum*, Wien XIX/1972, br. 226–227, 31–34; Ludwig Flaschberger, Ferdinand Velik, Wilhelm Filla, Kurt Traar i ostali u: *Kärnten – ein Alarmzeichen, Informations- und Presse-dienst der Österreichischen Widerstandsbewegung*, Wien 1974, br. 1; France Wenedig, Sociološki vidiki asimilacije, u: *Gospodarsko-socialni problemi koroških Slovencev*, Celovec 1974, 78–91; Wilfried Daim, Die Problematik der Versöhnung der Volksgruppen in Kärnten – Problematika sprave narodnih skupin na Koroškem, *Das gemeinsame Kärnten – Skupna Koroška*, Klagenfurt/Celovec 1976, odnosno 1975, br. 4, odnosno 5; Isti, Politisch-psychologische Reflexionen über Mehrheit und Minderheit, *Neues Forum*, Wien, travanj 1976. (preštampano: Mladje Dokumentation, Celovec/Klagenfurt 1976, 97–102 i još na nekim drugim mjestima); Franz Matscher, Das Kärntner Minderheitenproblem in juristischer Sicht, *Österreichische Monatshefte*, Wien, XXXI/1975, br. 12, 10–18; Wolfgang Holzinger, Das Tun des einen ist das Leiden des anderen. Soziale und sozialpsychische Hintergründe des Kärntner Minoritätenkonflikts, *Mladje*, Celovec 1976, br. 22, 61–79; Cornelia Frey, Volksmord an der Drau. Die Kärntner Slowenen vor dem letzten Aufgebot, *Neues Forum*, Wien, XXIII/1976, br. 268, 11–17 (prethodno štampano u: *Naš tednik*, Celovec, XXVIII/1976, od 25. ožujka, br. 13, 2 i 5); Josef Nischelwitzer, Die Urangst der Kärntner Slowenen, *Weg und Ziel*, Wien, XXXIV/1976, br. 10, 379–381. Među brojnim napisima u vezi s prebrojavanjem manjina 14. studenog 1976. spominjem samo odličnu brošuru bečkog Komiteta solidarnosti Für die Rechte der Minderheiten, Wien 1976.

¹⁶ Kršitve določb petega odstavka člana 7 avstrijske državne pogodbe, RiG, Ljubljana

Sveto Rimsko Carstvo njemačke narodnosti, Habsburgovcima je nasljedstvima u godinama 1282—1526. uspjelo uključiti u svoj feudalni posjed i slovenske pokrajine u granicama carstva i u Ugarskoj; van njihove vlasti ostali su samo Slovenci u Beneškoj Sloveniji i u mletačkom dijelu Istre. Dotada se većinom asimiliraju i slovenski otoci u sjevernim predjelima i njemački na jugu (s izuzetkom pokrajine oko Kočevja i Kanalske doline) i formira se slovensko-njemačka granica, koja se održala do sredine 19. stoljeća. Slovencima je od nekadašnjih 60.000 km² ostalo samo još približno 24.000 km². Nije potrebno, razumije se, posebice naglašavati kako u svim spomenutim procesima i privrednim i političkim promjenama ne možemo govoriti o bilo kakvoj svjesnoj i planskoj germanizaciji. Šesnaesto je stoljeće vrijeme, kad centralizacijom uprave habsburških pokrajina ojačava položaj njemačkog jezika, pa nakon tri stoljeća, zajedno s pitanjem jezika u zakonodavstvu i u sudstvu postaje kamen smutnje na putu kulturnog i političkog razvitka nenjemačkih naroda u Monarhiji. Nastavljaju se seljačke bune, u kojima se u većini klasno protivljenje podudara s razlikama u jeziku, čime se utvrđuje svijest kako slovenskim jezikom govore niži društveni staleži. Ali šesnaesto je stoljeće ujedno i vrijeme reformacije, kad njemački feudalcipotpomažu slovenske protestantske pisce i kad je u gradovima nastava i na slovenskom. Vrijeme reakcije do sredine 18. stoljeća zakočilo je razvitak slovenske književnosti i predstavlja pad u kulturnom razvitku slovenskog puka. U tom razdoblju Habsburgovci su toliko osnažili svoj položaj apsolutnih vladara da su se Marija Terezija i Josip II mogli latiti svojih obimnih upravnih reformi. Te reforme imaju prvenstveno zadatak ojačati i centralizirati državu, vodeći ujedno računa o općem privrednom napretku i znatno pridonoseći poboljšanju podaničkog položaja (iako u slovenskom dijelu Koruške struktura posjeda ostaje nepromijenjena). Novom upravnom podjelom nastaju u Koruškoj beljačko, celovečko i velikovečko okružje; sva su tri nacionalno mješovita, što ima sve do danas loše posljedice za slovenski nacionalni razvitak. Osnivanje osnovnih škola pod nadzorom državnih organa ispunjava temeljni zadatak — proširivanje u austrijskim i češkim pokrajinama znanja njemačkog jezika, potrebnog za služenje u vojsci i za razumijevanje novih zakona. Zbog jezičnih poteškoća postoji, međutim, u Koruškoj, u slovenskom dijelu pokrajine, samo trinaest ili četrnaest škola od oko ukupno stotinu i pedeset, a slično je i u slovenskom dijelu pokrajine Štajerske. I u srednjim školama (mada ne još definitivno) dolazi sve više do izražaja njemački jezik na račun latinškog. Posljedice takvog usmjerenja vidljive su još gotovo dvije stotine godina: jedina državna slovenska gimnazija prije prvoga svjetskog rata osnovana je 1910. godine u Gorici, a Koruški su Slovenci morali čekati na vlastitu gimnaziju sve do 1957. godine (!).¹⁷

¹⁷ Za cijelo razdoblje, o kojemu je riječ, raspolažemo Grafenauerovim pregledom u prvom poglavlju natuknice »Njemačko-jugoslavenski odnosi« u Enciklopediji Jugoslavije, 6. knj., Zagreb 1965, 325—331, uz to valja u 5. i u 7. knjizi usporediti i natuknice »Koruški Slovenci« i »Slovenci — Historija«. Tu su još odgovarajuća poglavlja u obje knjige Historije naroda Jugoslavije i obimni rad *Boga Grafenauera*, Zgodovina slovenskega naroda I—V, Ljubljana 1954—62. (tri su knjige objavljene već u ponovljenom izdanju: I 1964, II 1965. i V 1974). *Milko Kos* autor je starije Zgodovine Slovencev, Ljubljana 1955, a ujedno i posebne rasprave: Slovenska naselitev na Koroškem u: Koroški zbornik, Ljubljana 1946, 43—75. *Bogo Grafenauer*, nadalje, autor je brojnih

U vrijeme prosvijećena apsolutizma počinju u kulturnom životu i svi oni procesi i pojave koje označavamo kao slovensko narodno buđenje. Preporoditeljski rad poprima nove razmjere nakon francuske revolucije i u toku godina 1809—1813, kad se za vrijeme postojanja Ilirskih provincija počeo ljuljati feudalni poredak i u našim pokrajinama. U preporoditeljske svrstava se, osim svećenstva, i sve više laičke inteligencije, koja se svojim kulturnim djelovanjem i polemičkim spisima bori protiv općeg uvjerenja, kako je slovenstvo tek etnografski pojam, a slovenski jezik samo jezik seljaka i nenaobraženih masa. Ni cenzura ni policija reakcionarnog režima predožujskog razdoblja nisu stigli ugušiti nove buržoaske ideje o narodu kao političkom subjektu.¹⁸

Barem od vremena Josipa II, već smo na tragu planovima o postupnoj germanizaciji Monarhije. Vlada je već svjesno poticala i iskorištavala nepovjerenje i mržnju među pojedinim narodima Monarhije. Car Franjo bio je vrlo jasan: »Moji narodi tuđi su jedan drugome. Utoliko bolje. Mađare upućujem u Italiju, a Talijane u Mađarsku. Iz njihove antipatije nastaje red, a od njihovog međusobnog neprijateljstva mir.« Otvorenu njemačku prijetnju predstavljali su koncepti o jedinstvenom njemačkom privrednom prostoru i o posebnoj ulozi Trsta u tom prostoru. Upravo u Koruškoj, slovenski su preporoditelji (npr.: Gutsman, Jarnik i Slomšek) već razmjerno dosta prije 1848. godine upozoravali na proces germanizacije i na njegove uzroke.¹⁹ Već u toku prvih desetljeća devetnaestog stoljeća u Njemačkoj rođeni nacionalni pokret studentskog »burševstva« i s njime povezanog »turnerstva« (tjelovježbe), prenesen na naše područje, poprima izrazito velikonjemački (pangermanski) i protivslovenski karakter. Začeci obiju organizacija u nas su, doduše, premalo poznati,²⁰ ali već u drugoj polovici stoljeća vrlo brzo dolazi do konfliktnih situacija s ovim društvima. Za naš pregled to je utoliko značajnije, jer i studentska burševska društva, pa i turneri u Koruškoj, još i danas aktivno djeluju protiv slovenske manjine.

drugih radova, u kojima se raspravlja o pojedinim poglavljima koruške povijesti, posebice iz doba samostalne Karantanije i iz razdoblja seljačkih buna; naslovi njegovih brojnih radova mogu se naći u njegovoj bibliografiji koju je objavila *Olga Janša-Zorn* u ZČ, br. 3—4/1976, 239—253.

¹⁸ Za to i kasnije razdoblje upućujem na pregled *Frana Zwittera* u drugom poglavlju natuknice »Njemačko-jugoslavenski odnosi« u Enciklopediji Jugoslavije, knj. 6, Zagreb 1965, 331—337; knjiga istog autora: Nacionalni problemi [...] (cit. u bilj. 10) počinje razdobljem, o kojem se raspravlja, a druga knjiga Historije naroda Jugoslavije i V dio Grafenauerove Zgodovine (bilj. 17) završavaju njime. Slovenskim narodnim preporodom počinje i za naš pregled vrlo upotrebljiva knjiga *Ferda Gestrina* i *Vasilija Melika*, Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966.

¹⁹ U nap. 18 citirana knjiga Gestrina i Melika, 75. Drugo izdanje V dijela u bilj. 17 citirane Grafenauerove knjige, 315, 316 i 320. U bilj. 3 citirana Grafenauerova rasprava, 250 i 251. Precisak u bilj. 4 citirane Udëve rasprave, 26 i 27.

²⁰ Erich Körner piše u djelu pod bilj. 5, 105 i d. da turnerstvo počinje 1811. godine u Berlinu, a da je prvo austrijsko turnersko društvo osnovano 1845. godine u Salzburgu. Austrijska su se društva 1868. godine priključila jedinstvenoj Deutsche Turnerschaft. U svibnju 1938. austrijska su tjelovježbačka društva bila u cijelosti uključena u nacistički Deutsche Reichsbund für Leibesübungen. Austrijski Gau 17 te organizacije imao je kao rukovodioca kasnijeg salzburškog i korušskog Gauleitera i državnog namjesnika a nakon rata na smrt osuđenog ratnog zločinca dra Friedricha Rainera. Turnerski je savez 1945. godine zabranjen, ali su austrijska društva već od 1947. godine počela obnavljati svoju djelatnost.

Prve narodnosne statistike stanovništva pružaju razmjerno jasnu nacionalnu sliku neposredno prije početka pojačanog njemačkog odnarođivačkog pritiska. Nakon detaljne analize rezultata Czoernigove ankete iz 1846. godine, Bogo Grafenauer je za slovensku Korušku izračunao 118.171 stanovnika ili 89,4% pučanstva koje govori slovenski; taj postotak imao je biti na sveukupnom slovenskom etničkom području čak i nešto niži — 88,89%. Njemačka manjina je tada u slovenskoj Koruškoj živjela prvenstveno u Celovcu i u nekim ostalim većim mjestima, u tri općine Kanalske doline i uz nacionalnu granicu, osobito na području sjeverno od Celovca. Broj je slovenskog stanovništva u Koruškoj godine 1828. još znatno veći, dok je koroški pokrajinski odbor u rujnu 1848. javio u Beč podatak o 114.527 Slovenaca. Prema crkvenom shematizmu za 1847. godinu živjelo je samo u slovenskom dijelu Koruške 116.000 Slovenaca.²¹ Problematika kasnijih popisa stanovništva i s njima povezanih pritisaka na manjinu, pa i za Slovence loše posljedice što su ih austrijske vlasti po pravilu pokušavale ostvariti na temelju izopačenih rezultata, obrađeni su u ČSP na drugom mjestu. Upravo smo sad svjedoci farse, kad austrijska vlada pri »rješavanju« manjinskog pitanja pokušava iskoristiti i rezultate »prebrojavanja« 14. studenog 1976, kad su u slovenskoj Koruškoj službeno utvrđene samo još tri tisuće Slovenaca.

II

Događaji u vezi s ožujskom revolucijom 1848. godine pokrenuli su u Koruškoj slovensko seljačko stanovništvo, a predstavnici inteligencije (među prvima Matija Majar, Andrej Einspieler) istakli su nacionalni program: borbu za slovensko školstvo, slovensko uredovanje i slovensku upravnu jedinicu — Ujedinjenu Sloveniju — u Monarhiji. Celovec je postao za samo dva desetljeća slovenski kulturni centar koji se mogao uspoređivati s Ljubljanom. Na njemačku protivakciju nije trebalo dugo čekati: Majar je protjeran u zabitnu župu, lokal Slovenskog društva u Celovcu izložen je napadima, govori se o tisućgodišnjem njemačkom karakteru Koruške.²² Započinje, prema tome, razdoblje klasičnih nacionalnih borbi.

²¹ Svakako ostaje temeljnim radom o prebrojavanjima stanovništva u Koruškoj do drugoga svjetskog rata rasprava *Boga Grafenauera: Narodni razvoj na Koroškem od srede 19. stoljetja do danas*, objavljena u: *Koroški zbornik*, Ljubljana 1946, 117–248. Grafenauer tu pruža i bogato argumentiranu analizu uzroka za mijenjanje narodnosne granice i za germanizaciju u slovenskom području za čitavo vrijeme o kojem se raspravlja. Rezultate analiza prebrojavanja stanovništva nakon drugoga svjetskog rata (Klemenčič, Pleterski, Zorn i drugi) navodi *Vladimir Klemenčič: Kritika uradnih avstrijskih popisov prebivalstva v letih 1951, 1961. in 1971. glede na slovensko manjšino in slovensščino kot občevalni jezik*, *RiG*, br. 7–8/1976, 101–124, i *Isti: Uradni avstrijski popisi prebivalstva po drugi svetovni vojni glede na slovensko manjšino in slovensščino kot občevalni jezik v luči zakona o popisu prebivalstva posebne vrste*, u bilj. 1 citirana brošura Sodobna vprašanja [...], 41–50.

²² O godini 1848. Grafenauer, u bilj. 3 nav. dj., 252 i d.; Udè, pretisak u bilj. 4 nav. dj., 28–30; Zwitter, u bilj. 10 nav. dj., poglavlje o revoluciji i reakciji, 84 i d.; najopširnije Pleterski, u bilj. 1 nav. dj., 22 i d.; pregled istog autora, *Koroški Slovenci in leto 1848*, u: zborniku *Koroška in koroški Slovenci*, Maribor 1971, 153–158. O Majaru još niz literature iz pera Zwittera, Pleterskog, Iskre Vasiljevine Čurkine, Štefana

Kako je jako bilo opće protivljenje slovenskim zahtjevima, posebice još u Koruškoj, pokazuje znamenita izjava Vinzenza Rizzija, čovjeka koji je inače vrijedio kao pošten i demokratski liberal (!): »Shvaćamo simpatije Slovenaca prema plemenskim drugovima, koji su uz to njihovi sujedi, razumijemo da naobraženi Slovenac neće biti član Njemačkog saveza usprkos potpunoj političkoj ravnopravnosti, usprkos najbrataskijem druženju s Nijemcima, da neće nikad iz punih pluća i zaista slobodno početi disati, razumijemo to, jer smo na vlastitoj koži osjetili, šta je plemenska ljubav, jer nas naše njemačko srce uči upoznavati i poštivati slavensko srce; ali mi imamo uza sve strasne želje da se rastanemo jednu jedincatu riječ odgovora, tužnu, neumoljivu: politička nužnost. Posjedovanje Trsta i pristupnog puta do njega životno je pitanje Njemačke — to je njena jedina južna luka.«²³ I najslobodarskiji duhovi iz vremena revolucije i iz doba frankfurtskog parlamenta (uključujući i Engelsa i Marxa) ubrajali su Slovence u »nehistorijske narode«, u narode bez prošlosti, a posebice bez budućnosti. Kad je Slovincima natovaren još i prijekor da podupiru reakciju, postavljeni su temelji za neke stotinu godina važeće idejne odnose, koji bi trebalo da već sami opravdavaju sve oblike istupanja protiv Slovenaca. O tome imamo bezbroj izjava. Tek malobrojni austrijski Nijemci nisu nazirali budućnost Monarhije isključivo u Velikoj Njemačkoj. To je bila i vladina politika sve do 1866. godine, kad je Austrija silom izbačena iz Njemačkog saveza.²⁴

Stupanj pritiska na Slovence, a naročito na Korušce (pokatkad slično i na Štajerce) bio je, doduše, različit u pojedinim razdobljima. Za vrijeme revolucije još su priznavali i Slovincima u Koruškoj pravo na upotrebu slovenskog jezika u uredima, u toku godina 1848—1872. postoji i dio koruških škola sa slovenskom odnosno slovensko-njemačkom nastavom, dok kasnije o većim ustupcima i odlučnim političkim promjenama ne smije više nikad biti ni riječi. U vrijeme njemačko-liberalnih austrijskih vlada protivslovenski raspoloženo činovništvo pojačava pritisak njemačkog kapitala, koji je i u slovenskom dijelu zemlje potpuno nadmoćan, i zbog toga najdjelotvornije sredstvo pri odnarođivanju privredno ovisnog slovenskog stanovništva. Tako je razvitak željeznica, industrije, rudarstva, obrta, trgovine i turizma po pravilu u vezi sa sve bržim mijenjanjem etničke strukture privredno sve razvijenijih slovenskih predjela. Šezdesetih i sedamdesetih godina ni devedesetpostotna slovenska većina u pojedinim izbornim kotarima nije bila dovoljna za pobjedu slovenske

Pintara i drugih. Ovdje valja upozoriti i na sumarni pregled za vrijeme 1848—1914: *Janko Pleterški*, Slovenska Koroška pred prvo svetovno vojno, u: Plebiscitni zbornik, Ljubljana 1970, 37—71. Noviji austrijski pregled: *Andreas Moritsch*, Deutsche und Slowenen in Kärnten. Das nationale Bewusstsein in Kärnten in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, *Österreichische Osthefte*, 1970, 234—245.

²³ *Klagenfurter Zeitung*, 3. srpanj 1848, br. 1. — Prijevod prema u bilj. 1 citiranoj knjizi J. Pleterškog, 49.

²⁴ O »historijskim« i »nehistorijskim« narodima posebice *Fran Zwitter*, Slovenski politični prerod XIX. stoljetja v okviru evropske nacionalne problematike, *ZČ*, XVIII/1964, 75—153, naročito 85—94. Usporedi i Grafenauerovu ocjenu *Kardeljeve* (Speransove) knjige, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, *ZČ* XXIV/1970, br. 3—4, naročito 329—333. — Ostali navodi prema već spominjanoj literaturi za to vrijeme.

stranke.²⁵ Zato Koroški Slovenci sve do kraja Monarhije nisu nikad bili primjereno zastupljeni ni u Carevinskom ni u pokrajinskom vijeću. To se nije promijenilo ni u prvoj Republici Austriji, dok je u drugoj Republici svega jednom izabran u pokrajinski parlament i jedan Slovenac, ali i taj na listi Socijalističke stranke. U sveukupnoj povijesti Koroške slovenski je predstavnik bio članom pokrajinske vlade jedino u godinama 1945–1947, dakle u izuzetno poslijeratno doba.²⁶

Usprkos pokušajima u toku godina 1869–73, koje su mnogo obećavale, i kasnije, u vrijeme 1907–11. u slovenskom taboru u Koroškoj, zapravo sve do drugoga svjetskog rata, nije došlo do značajnije idejne i organizacijske diferencijacije koja bi dovela do samostalnog organiziranja progresivnog dijela manjine. Upravo u povezivanju slovenskog tabora s njemačkim koroškim konzervativcima nazire i slovensko i njemačko povjesničarstvo jedan od osnovnih uzroka političkih neuspjeha Koroških Slovenaca.²⁷ U koroškom njemačkom građanstvu se zbog toga i mogla formirati posebna, sve do danas sačuvana protivslovenska ideologija, čije je »biserje« Janko Pleterski izrazio ovim rečenicama:

»Slovensko stanovništvo u Koroškoj, zbog svoga dugogodišnjeg zajedničkog života s Nijemcima u toj pokrajini, ne poprima karakter posebne narodnosti, već se ubraja u njemački kulturni krug, dok je politički na strani Nijemaca. Pokret za nacionalno osamostaljenje i ravnopravnost nije autohton, već je izvana uvezen u pokrajinu. Jezik, kojim govore Koroški Slovenci, po domaćem njemačkom nazivu 'windisch' (naime Sprache), toliko se razlikuje od slovenskoga književnog jezika da im se kao saobraćajni jezik u javnosti, van domaćeg kruga, čini pogodnijim njemački jezik. [...] Koroški Slovenci zadovoljni su prilikama, kakve vladaju u pokrajini, i ne osjećaju se ugnjetavanim. Germanizacija nije nasilna, već dobrovoljna. Tko zahtijeva neka posebna nacionalna prava za slovensko stanovništvo narušava mir koji je oduvijek vladao u pokrajini i valja ga zbog toga smatrati protivnikom koroške domovine i države.

²⁵ Za razdoblje od šezdesetih godina 19. stoljeća do prvih godina 20. stoljeća na raspolaganju su potanji pregledi, nastali u okviru sistematske revizije slovenske političke povijesti na skupovima slovenskih povjesničara i objavljeni u različitim godištima ZČ: *Tone Zorn*, Andrej Einspieler in slovensko politično gibanje na Koroškem v 60. letih 19. stoletja, ZČ XXII/1969, br. 1–2, 31–51; *Isti*, O nekaterih vprašanih slovenske problematike na Koroškem v prvi polovici 70. let 19. stoletja, ZČ XXV/1971, br. 3–4, 243–250; *Avguštin Malle*, Slovenska politika na Koroškem v drugi polovici sedemdesetih let 19. stoletja, ZČ XXVIII/1974, br. 3–4, 279–285; *Isti*, Koroški Slovenci v Taafjevi dobi, ZČ XXIX/1975, br. 1–2, 139–147; referat istog autora Slovenska politika na Koroškem 1893–1904. bit će objavljen u ZČ XXXI/1977, br. 1–2, koji je u štampi. – Posebice za izbore, osim rada J. Pleterskog iz bilj. 1, još: *Vasilij Melik*, Volitve na Slovenskem 1861–1918, Ljubljana 1965, i *Isti*, O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861–1918, ZČ XXIV/1970, br. 1–2, 39–51, gdje autor uspoređuje rezultate izbora s brojkama popisâ stanovništva.

²⁶ Pri ekskurzu u novije i najnovije doba oslanjam se na suvremenu znanstvenu i novinsku publicistiku i na dokumentaciju INV; već zbog samog karaktera ovog pregleda ne treba svaku pojedinu konstataciju posebice poduprijeti odgovarajućim kritičkim aparatom.

²⁷ Rezultate istraživanja ostalih istraživača, pa i vlastite, objavljuje *J. Pleterski* u djelu pod bilj. 1, IV poglavlje, i u bilj. 22 citiranoj raspravi, 62–64. – Doba »taborâ« na prijelazu šezdesetih u sedamdesete godine prošlog stoljeća posebice obrađuje *Vasilij Melik*, Tabori na Koroškem, VKP III/1970, br. 1–2, 20–25, i u zborniku *Koroška in Koroški Slovenci*, Maribor 1971, 159–167.

Kulturna, privredna i politička zajednica s razvijenim germanstvom donosi slovenskom stanovništvu bezgranične koristi u svakom pogledu. [...] Slovenski nacionalni pokret potpirili su mahom svećenici koji su u velikom broju pristizali iz drugih pokrajina; stoga je taj pokret natražan i klerikaln [...].²⁸

Pristajući uz takvu ideologiju, opravdavali su svoje nacionalno otpadništvo brojni slovenski renegati. Osobito nepoželjne posljedice imalo je za Slovence razmjerno jako razvijeno »njemačkarstvo« među učiteljima, koji su bili i materijalno ovisni o njemačkim nacionalistički nastrojenim vlastima. Njemačka liberalna vlada je 1872. godine ukinula slovensku i slovensko-njemačku osnovnu školu i uvela »utrakvističku«, koju su obje strane opravdano smatrale otvorenim instrumentom germanizacije. Upravo sedamdesete godine (nakon njemačke pobjede u francusko-pruskom ratu i do pojave nacionalno umjerenije konzervativne Taaffeove vlade) predstavljaju vrijeme najjačeg i otvorenog pritiska germanizacije ne samo u Koruškoj, već i u ostalim dijelovima Slovenije.²⁹

Za planiranu i svjesnu germanizaciju karakteristično je djelovanje brojnih njemačkih nacionalnih društava. Već spomenutim burševskim i turnerskim društvima priključio se 1868. godine Savez planinara — Österreichischer Alpenverein, koji još i danas ispoljava svoje pangermanske i protivmanjinske tendencije.³⁰ Još iste godine koruski je pjevački zbor priredio turneju diljem Njemačke, dok je svenjemačke streljačke priredbe u Frankfurtu počastila svojim sudjelovanjem posebna deputacija iz Koruške.³¹ U godinama 1867—73. niz liberalnih društava u Koruškoj preobrazila se u izrazito njemačka nacionalistička; kao primjeri za to mogu poslužiti u svibnju 1870, a po ugledu na Graz, osnovani Deutscher Verein u Celovcu, zatim Freier Villacher Volksverein u Beljaku (Villach) i nešto kasnije utemeljeno slično društvo u Špitalu (Spittal).³²

Nastupom Taaffeove vlade (1879—93) njemački je nacionalistički pritisak ostao bez umjetne vladine podrške. Objavljene su neke odredbe u pogledu jezika koje su imale jamčiti ostvarenje nacionalne ravnopravnosti, kakvu je u principu garantirao znameniti članak 19. osnovnog zakona o općim pravima građana (»prosinačkog ustava«) iz 1867. godine. Ojačani i nepopustljivi njemački nacionalizam ipak je usprkos svemu postigao, za razliku od promjena u ostalih Slovenaca, da se položaj Koruških Slovenaca tada zapravo nije ni u čemu popravio. Najpoznatiji koruski njemačkonacionalni povjesničar dr Martin Wutte je o protivljenju sloven-

²⁸ Pleterski, u bilj. 1 nav. dj., 45—46.

²⁹ O »njemačkarstvu« posebno poglavlje u knjizi J. Pleterskog iz bilj. 1. — Za razvitak školstva već u bilj. 9 spomenuta Udèova rasprava. Pošto u ovom broju ČSP posebice o školstvu piše Dušan Nećak, izostavljam raspravljanje o djelovanju njemačkog nacionalizma na školskom području. Treba samo još upozoriti na raspravu *Toneta Zorna*, Koroško učiteljsko glasilo in slovenska manjšina, *Kronika XXI/1973*, br. 1, 21—28; tu autor obrađuje doba od 1869. godine do Anschlusa. O sedamdesetim godinama u Slovenaca uspoređi u bilj. 18 nav. dj., Gestrina i Melika, 191—195.

³⁰ Već 1873. godine austrijski se planinarski savez udružio s njemačkim u Deutscher und Österreichischer Alpenverein. God. 1921. bečka je sekcija društva unijela u svoja pravila rasističke odredbe, a sve do Anschlusa planinarske su kuće pružale zaklon i za tajna sastajanja nacista i sl. — Prema raspravi E. Körnera, u bilj. 5, 93.

³¹ Udè, pretisak u bilj. 4 nav. dj., 45.

³² Pleterski, u bilj. 1 nav. dj., 169—170.

skim zahtjevima u Taaffeovo vrijeme zapisao: »Ova se borba nije vodila samo u štampi, na izborima i u političkim predstavništvima, već i u društvima. Karakteristično je da su u nacionalno-obrambenim društvima zdušno surađivali i vodeći političari, npr. Steinwender, Dumreicher i Luggin osamdesetih godina u djelovanju njemačkog Schulvereina, a kasnije Dobernig u radu Südmarke. Djelovanje nacionalno-obrambenih društava zauvijek će ostati časno poglavlje u borbi za očuvanje i ojačanje germanstva u pograničnoj pokrajini Koruškoj. Koruška je bila i u pogledu rada i u obrambenim uspjesima oduvijek na najvidnijem mjestu.«³³ Mada može Wutte 1940. godine biti razmjerno iskren, on prema uhođanom običaju pangermanska i njemačkonacionalistička društva još uvijek naziva »nacionalno-obrambenim«, a nasilnu germanizaciju autohtonoga slovenskog stanovništva »učvršćivanjem Nijemstva«.

Wutteovo upozorenje valja dopuniti u dva smjera. Prvo treba priznati da su, sve do pada Monarhije, u Koruškoj cijelo vrijeme bile u apsolutnoj nadmoći najoštrije njemačkonacionalistički usmjerene austrijske političke stranke. Korušci sudjeluju u formiranju i slijede programe njemačkog nacionalizma, kakav je utanačen prvo u lineškom (Linz) programu 1882. i dopunjen antisemitskim točkama 1885, a kasnije duhovskim programom 1899. i uskršnjim zahtjevima Njemačkog kluba 1916. godine. Vidni odrazi ostvarivanja tih programa jesu: pad Windischgrätzove vlade 1895. godine zbog zakonskog nacрта o osnivanju slovenskih paralelnih odjeljenja u Celju, divlja opstrukcija u parlamentu zbog Di Badenijevih (1897) i Gautschovih naredaba u pogledu jezika (1898), zatim i osnivanje njemačkih nacionalnih vijeća u pojedinim zemljama (od 1903. nadalje) i konačno osnivanje Njemačkog nacionalnog saveza (Deutscher Nationalverband). Prodor pangermanstva vidljiv je i u sve tješnjem vezivanju Monarhije uz Njemačku (1879. dvojni savez, 1882. trojni savez) i u imperijalističkoj vanjskoj politici Austro-Ugarske.³⁴

Wutte isto tako ne ističe bez razloga u nizu njemačkonacionalnih društava upravo Schulverein i Südmarku. Deutscher Schulverein osnovan je u Beču 1880. godine, tj. u vrijeme, kad su njemački liberali izgurani iz vlade. »Njemački školski savez« trebalo je stoga da osniva i podupire privatne njemačke škole u austrijskim pokrajinama s nacionalno mješovitim stanovništvom, osobito tamo, gdje vlast sama ne brine dovoljno o proširivanju njemačkog školstva.

Već naredne godine osnovala su grupe Schulvereina u Njemačkoj posebno društvo Allgemeiner Deutscher Schulverein, koje je 1908. uzelo novi naziv Verein für das Deutschtum im Ausland (VDA), a koje je u koruškoj, slovenskoj i jugoslavenskoj povijesti između dva rata odigralo i te kako značajnu ulogu. Deutscher Schulverein imao je 1913. godine u Austriji već 200.000 članova u 2600 mjesnih grupa. Do prvoga svjetskog rata okupio je za svoje odnarođivačko djelovanje otprilike 30.000.000 kruna, sam izgradio više od tri stotine novih škola i financijski podupirao više od 420 školskih i ostalih objekata, osnivao njemačke dječje vrtiće, kolonije, naselja za posvojećad, biblioteke i sl. Schulverein je posebnu pažnju posvetio

³³ Der gesamtdeutsche Gedanke in Kärnten, Carinthia, Klagenfurt/Celovec 1940, 56. – Prijevod prema pretisku Udëve u bilj. 4 citirane rasprave, 46.

³⁴ Prvenstveno Udè, pretisak u bilj. 4 nav. dj., 35–40.

slovenskoj Štajerskoj, gdje je do prvoga svjetskog rata osnovao 65 svojih filijala, pa je uz njemačko-slovensku jezičnu granicu i u gradovima izgradio 17 vlastitih školskih zgrada, dok je znatne svote novca potrošio i za još 26 drugih škola.³⁵

Već prve godine nakon svoga osnivanja imao je Schulverein u Koroškoj četiri grupe, a do 1914. godine taj je broj porastao čak na 138 grupa sa 9700 članova.³⁶ Schulverein bit će nam u ovoj raspravi još pratilac u svim budućim razdobljima sve do danas.

Krajnje njemačkonacionalni »schönererovci« svojim su zahtjevima za rasnom čistoćom njemačkih organizacija prouzročili, osim rascjepa u turnerskom pokretu, i osnivanje nove odnarođivačke organizacije Südmark (Graz, 1889). Südmarka stavila je sebi u zadatak »privredno podupirati Nijemce koji žive u jezično mješovitim mjestima u Štajerskoj, Koroškoj, Kranjskoj i Primorskoj«, »planskim primamljivanjem novih kolonista snažiti njemački seljački stalež na granici« i »postupno stvarati mostove do njemačkih otoka u gradovima«. Već od 1890. godine počele su se u Koroškoj osnivati prve mjesne grupe Südmarke. Općenito uzevši, društvo se prvih godina nije proširivalo pretjerano brzo, ali je na razmeđu stoljeća započelo planskom akcijom naseljavanja njemačkih kolonista-seljaka osobito u Štajerskoj, između Špilja i Maribora i između Arveža i Marenberga (današnje Radlje ob Dravi); do 1914. godine tako se samo u Štajerskoj na otprilike 900 rali zemlje, otkupljene od osiromašenih slovenskih seljaka, naselilo oko 430 Nijemaca. Poznato je da je Südmarka 1907. godine potrošila u Štajerskoj 58.167 kruna, u Koroškoj 19.862 kruna, u Kranjskoj 6074 kruna i u Primorskoj 2310 kruna; ukupna svota je u narednoj godini porasla na 150.529 kruna, dok je 1909. godine isplaćeno već 207.000 kruna. Kao u Štajerskoj, i u Celovcu i u Borovljama (Ferlach) otvorene su posebne pisarnice za posredničko kupovanje slovenskih posjeda. Südmarka je 1909. godine utemeljila posebni novčani zavod za financiranje kolonizacije i za davanje pomoći ugroženim njemačkim seljacima, Südmarkische Volksbank und Sparrgenossenschaft für die Alpenländer, koji je kasnije promijenio ime u Deutsche Heimstättenbank; novčani je zavod nastavio poslovati i nakon prvoga svjetskog rata. Südmarka je od 1892. godine na slovenskom području osnovala i više desetaka vlastitih knjižnica Südmarkische Volksbüchereien, izdavala svoj kalendar, svoj organ *Mitteilungen der Südmark* i pjesmarice, priređivala predavanja i proslave, osnovala kolonije za njemačku siročad itd.

³⁵ Među osnivačima Schulvereina spominje se i koroški narodni zastupnik Otto Steinweder i dvojica kasnije poznatih socijaldemokratskih političara: Engelbert Pernertstofer i dr Viktor Adler. Nadalje, poznata je misao cara Franje Josipa da ne očekuje nacionalno smirenje sve dok će postojati ta organizacija, koja sebe naziva doduše nepolitičkom, ali je prema djelima politička. — Pregled dat prvencstveno prema Körnerovu radu, 153, citiranom u bilj. 5, i prema Ferencovoj knjizi iz bilj. 11, 67–70 i 152–153, gdje se spominje i najvažnija literatura. Ovdje valja spomenuti i često upotrebljavanu knjigu *Paul Molisch, Geschichte der deutschnationalen Bewegung in Osterreich*, Jena 1926.

³⁶ *Pädagogische Stimmen*, Klagenfurt/Celovec, 15. listopada 1881. Citirano prema raspravi Toneta Zorna iz bilj. 29, 25 i 27. — Drago Drušković, redaktorske napomene u knjizi: Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, Zbrano delo. Šesta knjiga. Požganica, Ljubljana 1966, 490.

U germanizatorsku akciju 1909. godine uključio se njemački književnik Peter Rosegger iz Graza. Na njegov je poziv u posebnom fondu, prema njemu nazvanom Roseggersspense, za tri godine prikupljeno 3,000.000 kruna; samo 1910. godine iz tog je fonda isplaćeno njemačkim školama u donjoj Štajerskoj 216.412 kruna, u Koruškoj 100.000, u Primorskoj 84.000 i u Kranjskoj 74.000 kruna.

Godine 1911. utemeljeno društvo za naseljavanje Heimstatt nakupovalo je do travnja 1914. u slovenskom dijelu Štajerske 390 rali zemlje i na njoj naselilo 13 njemačkih obitelji sa 86 članova, a za drugih četrdeset obitelji isposlovalo je zajam da bi mogle sačuvati svoje posjede.³⁷

Na raspolaganju nam je pregledna monografska studija o pokušaju germanizacije jednoga slovenskog mjesta u Štajerskoj (riječ je o Šentilju): izgrađena je privatna škola Schulvereina, privlačena djeca božićnim darovima i sličnim priredbama, zahtijevano da se u crkvi održavaju propovijedi na njemačkom, otkupljivani slovenski posjedi i naseljavani njemački kolonisti, isposlovano pravo javnosti za školu Schulvereina, podmićivani učitelji na slovenskoj školi, privredni pritisak na siromašnije slovenske seljake, naposljetku osnovana još njemačka protestantska općina i time uvjeti za njemački prodor na izborima, pri popisu stanovništva i za preuzimanje općinske uprave.³⁸ Opći podaci o Koruškoj pokazuju da je njemačka strategija na tom dijelu nacionalne granice bila vrlo slična ovoj. Sliku razvitka tek dopunjavaju pojedini raspoloživi podaci, posebice u pogledu Koruške.

Godine 1886. osnovan je koruški Bauernbund (Seljački savez), posredstvom kojeg je trebalo i slovenskog seljaka namamiti pod utjecaj njemačko liberalizma. Osim njemačkih novina *Allgemeine Bauernzeitung*, koje izlaze još i danas, od 1898. do 1900. godine izdavane su čak posebne novine na slovenskom *Koroški kmetski list*. Nakon 1900. godine zamijenio je te novine isto tako »njemačkarski« orijentirani *Štajerc*, koji je u srpnju te godine počeo izlaziti u Ptuju.³⁹

U literaturi se nadalje spominje za 1892. godinu akcija darivanja knjiga šezdeset i šestorim školama u Koruškoj. Tu su akciju proveli zajedno Germanenbund i Schulverein.⁴⁰ Već spomenute njemačkonacionalne organizacije u Koruškoj proširuju se tako da Südmarka ima godine 1908/1909. u Koruškoj tri svoja »Gau«-a, a 1914. godine 108 mjesnih grupa sa 9200 članova⁴¹ (što se može uspoređivati sa spomenutih 138 grupa i 9700 članova Schulvereina).

³⁷ Körner, u bilj. 5 nav. dj., 155 i d.; Ferenc, u bilj. 11 nav. dj., 69–72; *Tone Zorn*, Poizkusi izselitve koroških Slovencev med drugo svetovno vojno, *Kronika* XIV/1966, br. 2, 73; *Isti*, Nemško nacionalno društvo »Südmark« na avstrijskem Koroškem v prvem desetletju prve avstrijske republike, *Kronika* XXIII/1975, br. 1, 38. – Neke brojke prema pojedinim tekstovima i izvorima u njima teško je dovesti u sklad. Zato mislim da je u pogledu članstva Südmarke nakon prve godine pouzdaniji izvor koji spominje 21 mjesnu grupu sa 2500 članova (Ferenc) nego onaj drugi, koji navodi 170 grupa sa 20.000 članova (Zorn). Što se tiče Roseggera usporedi j poduži ekskurz »Peter Rosegger in Slovenci« u diskusiji *Dušana Kermavnera*, O aretacijah Slovencev med prvo svetovno vojno, ZC XXVII/1973, br. 3–4, 362–368.

³⁸ *Jan Šedivý*, Borba za šentiljsko trdnjavo, *Kronika* XVII/1969, br. 2, 92–101.

³⁹ Pleterski, u bilj. 1 nav. dj., 230–239; Ferenc, u bilj. 11 nav. dj., 76–77.

⁴⁰ Zorn, u bilj. 29. nav. dj., 25.

⁴¹ Zorn, u bilj. 37 citirana rasprava o »Südmarki«, 38; Družkovič, u bilj. 36 citirani tekst, 489.

Vrijeme do maksimuma zaoštrenih borbi u cijeloj Monarhiji počinje 1897. godine, najavljujući bliski kraj države. I u Koruškoj je 1908. godine osnovan posebni njemački nacionalni savjet (Deutscher Volksrat),⁴² koji je trebalo da štiti vladajući narod prvenstveno od sve jačeg jugoslavenskog pokreta. Uz poznato zapostavljanje Slovenaca pri zapošljavanju u javnim službama, njemačko je činovništvo ipak smatralo potrebnim 1909. godine osnovati još i Društvo njemačkih državnih namještenika u Koruškoj, koje je trebalo štiti njihove »probitke [...] protiv sve jačeg naguravanja ljudi druge nacionalnosti«.⁴³

Njemački nacionalisti pokušavali su od početka stoljeća »organizirati masovnu podršku svojim stajalištima neprestanim zborovima, izazivačkim demonstracijama, svakojakim proslavama, stvaranjem masovne psihoze, pri čemu su obilato trošili novac, davali obećanja, rakiju i vino, prijetili i ucjenjivali. Danas u mnogo čemu naziremo sličnost tih metoda s kasnijim hitlerovskima. U Koruškoj su posebni razbijački odredi, formirani od najšovinističnijih njemačkih elemenata, planski rastjerivali slovenske priredbe, svečanosti, otvaranja kulturnih domova. Nijemci su u burnim demonstracijama 1908. godine u Celovcu zahtijevali da se »u urede uvede samo njemački jezik«.⁴⁴ U Celovcu su uhapsili veći broj Slovenaca samo zato što su na željezničkoj stanici zatražili karte na slovenskom jeziku. U takvoj atmosferi popis stanovništva potkraj 1910. godine u Koruškoj, a pri popunjavanju rubrike o saobraćajnom jeziku, pretvorio se u njemačku nacionalističku političku kampanju. Npr. zbog upisivanja slovenskog jezika u tu rubriku, kotarski poglavar u Špitalu (Spital) kaznio je tri činovnika sa po 20 kruna, a njemački nacionalisti priredili su protestni zbor, koji je imao za posljedicu društveno bojkotiranje sve trojice slovenskih činovnika, tako da ih čak ni u restauracijama nisu bili voljni ugostiti. Zahtijevali su da budu otpušteni iz službe, a njemačke su novine izvještavale o njihovom postupku kao o »nečuvenom fanatizmu i bezočnom izazivanju njemačkog stanovništva«. Posve je shvatljivo da je u takvim okolnostima znatan dio privredno ovisnog slovenskog stanovništva upisao njemački jezik kao svoj saobraćajni jezik.⁴⁵ Za opće vrednovanje posve neupotrebljivih rezultata austrijskih popisa stanovništva izuzetno je rječita činjenica da su čak takav popis Slovenci 1910. godine priznavali kao objektivniji od svih kasnijih i da se na rezultatima toga popisa temelji određivanje područja dvojezičnog školstva iz 1945. godine (kriterij: barem 10% slovenskog stanovništva), područja koje danas smatramo »Slovenskom Koruškom« odnosno nacionalno mješovitim područjem, o kojem govori članak 7. austrijskog državnog ugovora.

Njemačkom nacionalističkom divljanju je posebnu snagu dala još koruška pokrajinska uprava, koja je 9. siječnja 1911. raspustila Katoličko političko i privredno društvo za Slovence u Koruškoj, tamošnju središnju slovensku

⁴² *Tone Zorn*, Nekaj nadrobnosti o delovanju Kärntner Heimatdiensta pred plebiscitom leta 1920 na Koroškem, *Kronika XVI/1968*, br. 3, 166.

⁴³ Grafenauer, u bilj. 3 nav. dj., 262.

⁴⁴ U bilj. 18 nav. dj., F. Gestrina i V. Melika, 312.

⁴⁵ U bilj. 1 nav. dj., J. Pleterskog, 295–297. Opširna dokumentacija o tadašnjem progonoj Koruških Slovenaca prikupljena je u knjizi *Aus dem Willajet Kärnten* iz godine 1913. Kao odgovor na tu publikaciju koruški su njemački nacionalisti naredne godine

organizaciju. Svim općinskim upravama i žandarmerijskim postajama poručila je da brižljivo paze, da društvo ne bi nastavilo svoju djelatnost u bilo kom obliku. Te su godine bili posljednji opći izbori za Carevinsko vijeće prije kraja Monarhije. Na tim izborima dogodilo se prvi put da se socijalna demokracija i njemački nacionalisti međusobno ne pomažu; socijaldemokratski organ je stoga metode njemačkog nacionalizma nakon izbora okarakterizirao ovako: »Terorizam, ucjenjivanje i iznuđivanje, udruženi s najbljutavijim izbornim podvalama [...] pobjeda podlosti, pobjeda besprimjernog terorizma, krunidba prostakluka na maksimalnoj potenciji [...].«⁴⁶

Odnos koruske socijalne demokracije prema nacionalnom pitanju i prema borbi Koruskih Slovenaca u slovenskom je povjesničtvu već mnogo puta kritički osvijetljen (Zwitter, Udè, Kermavner, Pleterski i drugi). Osnovna zamjerka socijalnim demokratima je u tome da ni u teoriji ni u praksi nisu vidjeli razliku između agresivnog njemačkog i obrambenog slovenskog nacionalizma. Pod lažnom pretpostavkom internacionalizma radnička je stranka tako zapravo potpomagala i jačala asimilacijsku spremnost slovenskog radništva. Neposredno pred prvi svjetski rat stranka je doduše apstiniranjem u nacionalnom pitanju umanjila njemačke nacionalne manifestacije, ali je nakon rata odlučno stala na stranu Njemačko-austrijske Republike i — kako pokazuju novije potanke analize — odlučila plebiscit od 10. listopada 1920. u njezinu korist, što je bilo u potpunoj suprotnosti s nacionalnom pripadnošću plebiscitnog područja.⁴⁷

Posebno poglavlje u povijesti njemačkog nacionalizma predstavlja svakako prvi svjetski rat i progoni Slovenaca u to vrijeme. Ako su do tog vremena najoštrije provale njemačkog nacionalizma ipak još uspijevali zadržati u nekim granicama austrijski »pravni poredak« i različiti politički obziri, a u prvom redu moć samih Slovenaca, sad su otpali svi obziri. Većina u zemlji — svjesna da je to veliki rat Nijemaca protiv Slavena — navalila je prvo na svoje slovenske sugrađane. Izuzetne vladine odredbe, naglašavanje uloge armije i proširenje ratnog sudstva na područje Koruske »legalizirali« su njemačko nacionalističko divljanje. Slovenci ostadoše bez svojih organizacija i bez svojih vođa koji su zaredom uhapšeni ili mobilizirani. U Koruskoj, a slično i u Štajerskoj i u ostalim slovenskim pokrajinama, bila je, prema nepotpunim podacima, uhapšena ili na drugi način progonjena gotovo polovica svih slovenskih intelektualaca, na čelu s političkim vodom drom Jankom Brejcem (uhapšen već 3. rujna 1914), s jedinim koruskim slovenskim zastupnikom u Carevinskom vijeću Francom Grafenauerom (uhapšen 14. ožujka 1916. i 26. svibnja te godine osuđen na pet godina teške tamnice), i posebice sa cjelokupnim nacionalno svijesnim slovenskim svećenstvom. Dvije u toku

⁴⁶ Pleterski, u bilj. 1 nav. dj., 380–381.

⁴⁷ U nizu općih pregleda odnosa austrijske socijalne demokracije prema narodnosnom pitanju valja spomenuti u bilj. 10 citirano Zwitterovo djelo. Posebice za Korusku značajna su odgovarajuća poglavlja iz djela J. Pleterskog pod bilj. 1, gdje su sumirani i rezultati dotadašnje diskusije u slovenskoj historiografiji. O austrijskim istraživanjima na kongresu austrijskih povijesničara (svibanj 1976, Celovec) referirao je Helmut Konrad; usporedi slovenski prijevod njegovog referata Delavsko gibanje in narodnost. Avstrijsko delavsko gibanje in nacionalni problem v začetku 20. stoletja, *Naši razgledi*, Ljubljana, 1976, 519–520.

1917. godine provedene službene austrijske ankete o progonima za prve tri godine rata umnogome potvrđuju opravdanost žalbi slovenskih predstavnika nakon obnovljenog parlamentarnog života. Tek u siječnju 1918. godine Koroški Slovenci mogli su prirediti svoju prvu javnu manifestaciju; tom su se zgodom oduševljeno priključili svibanjskoj deklaraciji (za Jugoslaviju). Usprkos neprestanom uplitanju vlasti i žandarmerije, u Koroškoj je, mada je bio odsutan najveći dio muškog stanovništva, za deklaraciju prikupljeno čak 19.000 potpisa.

Protiv združivanja Slovenaca s ostalim Jugoslavenima, a za slobodni njemački put do Jadrana, redale su se njemačke masovne demonstracije. Čak je car Karlo, u povodu primanja predstavnika njemačkih građanskih stranaka iz slovenskih zemalja 25. svibnja 1918. godine, potvrdio njihovo stajalište u pogledu nedjeljivosti krunskih pokrajina i slobodna puta do Jadrana. Ni u svom manifestu Slovincima 16. listopada 1916. nije priznao pravo na sjedinjenje sveukupnog njihovog nacionalnog teritorija i na uključivanje u jugoslavensku državu. Povrh svega, u razdoblju potkraj rata su se u njemačkih nacionalista javljale ideje o deportacijama Slovenaca i slične izjave genocidna karaktera. Zajedno s okupacionim mjerama, koje je austrijska soldateska provodila na okupiranim područjima, one su poslužile nacizmu, koji se upravo tada rađao u Austriji, kao upute za mjere pri uvođenju »novog poretka« za vrijeme drugoga svjetskog rata.⁴⁸

III

Vanjski okviri razvitka njemačkog nacionalizma u Koroškoj u godinama 1918–1920. poznati su. Slovenske čete zaposjele su u studenom 1918. mjesta na desnoj (južnoj) obali rijeke Drave. Koroške su vlasti doduše protestirale, ali se nisu oštrije odupirale ni prodoru na sjevernu stranu Drave kod Velikovca. Na početku siječnja 1919. Nijemci su potisli slovenske dobrovoljce u zapadnoj Koroškoj uz Karavanke, a na istoku preko Drave. Primirje između 14. siječnja i 28. travnja proteklo je uz neprestane čarke s obje strane. Slovenska vojska je 29. travnja 1919. započela ofenzivu koja je nakon početnih uspjeha propala, pa su Nijemci zaposjeli cijelu Korošku i na istoku su njihove prethodnice prodrle čak do Mute i Slovenj Gradeca u Štajerskoj. Nakon mobilizacije u Sloveniji, redovita je jugoslavenska vojska u ofenzivi od 28. svibnja do 6. lipnja 1919. zaposjela sva područja koja je Jugoslavija u pregovorima zahtijevala za sebe (uključivo Celovec i Gospu Svetu/Maria Saal). Prema zaključku vrhovnog savjeta Pariske mirovne konferencije jugoslavenske su se čete do 31. srpnja 1919. morale povući na nove linije (na zapadu nešto

⁴⁸ Za pregled zbivanja u vrijeme rata prvenstveno *Janko Pleterški*, *Koroški Slovenci med prvo svetovno vojno*, u: *Koroški plebiscit*, Ljubljana 1970, 73–130, i *Isti*: *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*, *Politika na domačih tleh med vojno 1914–1918*, Ljubljana 1971. Za obim proganjanja usporedi još Kermavnerovu polemiku u *ZČ*, XXIV/1970, br. 1–2, 93 i d., i u *ZČ*, XXVII/1973, br. 3–4, 343 i d., kao i odgovor Pleterškog u *ZČ*, XXVIII/1974, br. 3–4, 367. S prvim svjetskim ratom počinje i *Feliks J. Bister*, *Usoda koroških Slovencev od začetka prve svetovne vojne do leta 1921*, *Mladje*, Celovec 1970, br. 9–10, 155–175.

podognije, na istoku znatno lošije) — na područje »zone A«. Na osnovi odredaba 49. i 50. članka senžermenskog mirovnog ugovora (10. rujana 1919) u toj je zoni 10. listopada 1920. proveden plebiscit. Prema rezultatu glasanja (22.025 glasova ili 59,04% za Austriju i 15.279 ili 40,96% za Državu SHS) »zona A« pripala je Austriji. Senžermenskim ugovorom isto je tako određeno da Kanalska dolina s Trbižem (Tarvis/Tarvisio) pripadne Italiji, a Jezersko i Mežiška dolina bez plebiscita Jugoslaviji. Članci 62–69. toga ugovora garantirali su manjinama u Austriji zaštitu i podršku države.⁴⁹

Brzi i za Austriju loš završetak prvoga svjetskog rata bio je za njemački nacionalizam, razumljivo, veliki šok. Ali za razliku od Štajerske, u Koruškoj je ubrzo prebrodio krizu i počeo se u promijenjenim vanjskopolitičkim prilikama i unutrašnjim odnosima ponovo organizirati. Čak i prije nego što su Koruški Slovenci stigli na čitavom svom području izvesti preokret i nastale promjene učvrstili prisustvom vojnika ljubljanske vlade, novi su celovećki vlastodršci uz pomoć starog upravnog aparata, žandarmerije i vojne vlasti u ime »Njemačke Austrije« i »nedjeljive Koruške« silom istupili protiv ostvarenja načela o samoodređivanju nacija i o državnim granicama na temelju etničkih granica. Koruški Nijemci već su se prije kraja 1918. godine uvjerali u nemoć ljubljanske vlade i u savezničko nepriznavanje nove države. Stoga su na početku 1919. godine odlučili nastupiti vojnički i usprkos pomirljivijem stanovištu bećke vlade zastupali su stare njemačkonacionalne imperijalističke zahtjeve prema Slovincima. Za vrijeme vojničkih operacija u toku prve polovice 1919. godine, u različite formacije svrstani njemački naoružani odredi poćinili su niz nedjela i nad pripadnicima slovenske vojske i nad civilnim stanovništvom, koje se zagrijalo za prikljućenje novoj jugoslavenskoj državi. Čak se nisu dvoumili, nego su prodrli daleko preko koruške pokrajinske granice u slovenski dio Štajerske. Zbog toga se mogu shvatiti mjere odmazde i pojedini ekscesi u vrijeme jugoslavenske uprave u »zoni A«, a smatramo u isto vrijeme posve opravdanom prisilnu upravu nad imovinom njemačkonacionalnih organizacija i otpuštanje iz službe odnosno interniranje javnih službenika, poznatih po svojoj otrovnoj protiv-slovenskoj djelatnosti, jer nisu pokazali ni najmanje lojalnosti prema novoj vlasti.⁵⁰

U godini priprema za plebiscit, njemačka nacionalna djelatnost usredotoćila se, uz istodobne terorističke akcije, prvenstveno na propagiranje nove austrijske republike. Naime, u povodu propasti Monarhije, na poticaj

⁴⁹ Iz nepreglednog mnoštva naše i austrijske literature za prikazivano razdoblje vidi *Tone Zorn*, Tiskani viri in literatura o koroškem plebiscitnem obdobju, u: *Koroški plebiscit*, Ljubljana 1970, 549–560, *Isti*: Koroška publicistika in plebiscit, *ZC XXV/1971*, br. 3–4, 335–338, i *Olga Janša-Zorn* i *Vasilij Melik*, Bibliografija slovenske zgodovine; posljednji (šesti) nastavak za godine 1969–1972. objavljen je u *ZC XXIX/1975*, br. 3–4, 329–374, sedmi nastavak se priprema i bit će objavljen u *ZC XXXI/1977*. Najpotpuniju sliku tog vremena pruža već više puta spominjani zbornik *Koroški plebiscit*, Ljubljana 1970, gdje je u pojedinim raspravama kritički osvjetljena i dotadašnja literatura.

⁵⁰ Od slovenskih tekstova o toj problematici treba spomenuti više kraćih rasprava *Toneta Zorna*, i to: *Kronika XVII/1969*, br. 1, 28–29; *XVIII/1970*, br. 1, 44–45, i br. 2, 89–96; *Zaim* u: *Koroški plebiscit*, Ljubljana 1970, 283–293, i u *ZC XXVI/1972*, br. 1–2, 99–101.

koruškog njemačkog Volksrata »za obranu od političkih udara Kranjaca« osnovan je posebni »Nacionalnopolitički odbor« pri privremenom pokrajinskom vijeću. Taj je odbor 22. kolovoza 1919. osnovao »pokrajinsko agitacijsko vodstvo« (Landesagitationsleitung — LAL), čiji je zadatak bio organizacija plebiscitne propagande. LAL je bio sastavljen od predstavnika svih koruških njemačkih stranaka, a njegov je rukovodilac bio Hans Steinacher. Kad je uslijedilo raspuštanje Nacionalnopolitičkog odbora u pokrajinskom vijeću i LAL-a, sve tri, u privremenom pokrajinskom vijeću zastupljene, stranke (nacionalisti, kršćanski socijalisti i socijaldemokrati) osnovali su 9. ožujka 1920. umjesto dokinuta dva organa »Korušku domovinsku službu« (Kärntner Heimatdienst, dalje KHD). Predsjednik je bio Vincenc Schumy, a rukovodilac je ostao i nadalje Steinacher, koji je za svog zamjenika i načelnika odjela za agitaciju i voditelja pisarnice izabrao svog prijatelja Alojza Maier-Kaibitscha. KHD je organizirao mrežu općinskih domovinskih savjeta (Gemeindeheimräte) i posebni akcioni odred »redara«, naoružanih batinama, volovskim žilama i bokserima (Heimatschutz, dalje HSch).⁵¹

KHD je, osobito nakon otvaranja demarkacijske linije između obje plebiscitne zone (u rujnu 1920), posredstvom svojih »mjesnih savjeta« i »radnih mjesta«, osim antijugoslavenske propagande, pojačao prikupljanje izvještaja o raspoložuju u »zoni A«, brinuo se za upis u plebiscitne glasačke spiskove, zastupao germanstvu sklonu stanovništvo pojedinih općina pred jugoslavenskim vlastima i plebiscitnom komisijom, brinuo o smještaju njemački usmjerenih glasača koji su se vratili iz mjesta van »zone A«, a za vrijeme plebiscita trebalo je da sprečava »jugoslavenske mahinacije«. Za svu tu djelatnost KHD je — kao službena pokrajinska organizacija — raspolagao golemim sredstvima. Dosta novca prikupljeno je i iz ostalih dijelova Austrije a osobito iz Njemačke, jer je KHD bio u

⁵¹ O počecima i predplebiscitnoj djelatnosti KHD usporedi osobito Udèovo u bilj. 8 spomenuto djelo, Druškovičev tekst iz bilj. 36, 497, i *Tone Zorn*, Nekaj nadrobnosti o delovanju Kärntner Heimatdiensta pred plebiscitom leta 1920. na Koroškem, *Kronika XVI/1968*, br. 3, 165–167. — O protagonista protivslovenske borbe nakon prvoga svjetskog rata ima najviše podataka u različitim Udèovim tekstovima, sabranim u knjizi iz bilj. 1. Osim Schumyja, Steinachera i Maier-Kaibitscha, Udè ovdje daje i lik dra Martina Wuttea, vodećeg koruškog njemačkonacionalističkog povjesničara, drugog predsjednika KHD-KHB i »oca« teorije o Vindišarima, Josefa Friedricha Perkoniga — koruškog književnika i trećeg predsjednika KHD-KHB (za razliku od ostalih on je poslije rata ublažio svoja stanovišta prema slovenskoj manjini) i dr. — *Tone Zorn*, Proces proti Aloisu Maier-Kaibitschu (od 14. listopada do 31. listopada 1947), *ZČ XIX–XX/1965–1966*, 421–427; *Tone Ferenc*, Kärntner Heimatbund in njegov voditelj v službi nacizma, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, Ljubljana 1974, br. 1–2, 260–269 (Ferenc ovdje objavljuje autobiografiju Maier-Kaibitscha iz 1939. godine i tvrđenje dvaju ostalih ratnih zločinaca Odila Globocnika i dra Friedricha Rainera da je Maier-Kaibitsch bio odan nacist već od 1933. godine). — U pogledu Steinachera pročitati osim njegovih vlastitih sjećanja, *Sieg in deutscher Nacht*, Wien 1943. (!) i novije djelo *H.-A. Jacobsena*, Hans Steinacher, Bundesleiter der VDA 1933–1937, Boppard am Rhein 1970. (usporedi ocjenu T. Zorna u *ZČ XXIX/1975*, br. 1–2, 162–164). Nadalje: *Michael Siegert*, Die Randdeutschen. Am Beispiel Hans Steinachers, des Gründers des Kärntner Heimatdienstes, *Neues Forum*, Wien, XIX/1972, br. 226–227, 35–38. — Osim Volksbunda (do 1933. godine: Verein) für das Deutschtum im Ausland — VDA Steinacher jer neko vrijeme predvodio austrijski Deutscher Schulverein i bio tajnik posebnog Volksdeutsches Rata, koji je utemeljio Hitlerov zamjenik Rudolf Hess. Iskustvo za obavljanje »nacionalnih poslova« stekao je za vrijeme koruške plebiscitne borbe i u nizu tadašnjih ostalih plebiscita, djelujući u korist germanstva.

tijesnim vezama s njemačkonacionalnim organizacijama u inozemstvu, dakle van Austrije, osobito s Deutscher Schutzbundom sa sjedištem u Berlinu.⁵² Naoružane grupe koruških njemačkih nacionalista (Heimwehrovci) bile su uključene u bavarsku »Orgesch« (Organisation Escherich), nazvanu tako prema vođi Escherichu, a koja je plebiscitnu borbu potpomogla znatnim novčanim iznosima. Takvo povezivanje bilo je to lakše što je sve do 1933. godine i službena austrijska vanjska politika bila politika Anschlussa.

Pojedine stranke svoj su odnos prema priključenju Njemačkoj dotad izričito opredjeljivale ovako: Velikonjemačka narodna stranka — »Nepomična zvijezda vodilja naše vanjske politike jest 'Anschluss' Austrije Njemačkom Reichu«, u Koruškoj najjači Landbund — »Ujedinjenje svih njemačkih plemena u jedinstvenoj njemačkoj državi njegov je (Landbundov) trajni vanjskopolitički cilj«, socijaldemokrati — »Socijaldemokratska stranka gleda na Anschluss Njemačkom Reichu kao na nužni završetak nacionalne revolucije iz 1918. godine. Mirnim sredstvima želi postići 'Anschluss' ka Republici Njemačkoj«, a druga u Austriji po snazi politička stranka, kršćanski socijalisti — »(Stranka) posebice zahtijeva ravnopravnost njemačkog naroda u evropskoj obitelji narodâ i formiranje odnosa prema Njemačkoj na osnovi prava na samoodređenje.«⁵³ Kao što je bilo nakon oba rata od njemačkih Austrijanaca nemoguće postići bilo kakvo priznanje krivnje za rat, bilo je u takvim prilikama logično da se germanizatorska politika prema Koruškim Slovincima nastavljala i nakon plebiscita. Njemačkom divljanju u prvih šest mjeseci nakon plebiscita nije ama baš ništa bilo na putu; članak senžermenskog mirovnog ugovora, koji je izričito zabranjivao maltretiranje stanovništva plebiscitnog područja zbog njegova političkog držanja od početka rata do održanog plebiscita, bio je pogažen zajedno sa spomenutim manjinsko-zaštitnim člancima. Mada se njemačka strana u plebiscitnoj propagandi služila i geslima demagogije, koja su uvjeralava kako će Koruški Slovinci u demokratskoj Austriji nadživjeti čak Slovence u Jugoslaviji, bila su sva obećanja i jamstva, usprkos svečanim izjavama, od kojih posebice spominjemo proglas pokrajinskog vijeća, objavljen pred sam plebiscit,⁵⁴ zabo-

⁵² Uděova u bilj. 8 nav. dj., i Zornova rasprava o KHD iz bilj. 51.

⁵³ Pretisak Uděova u bilj. 8 nav. dj., 59–63.

⁵⁴ Na svečanoj sjednici 28. rujna 1920. koruška je pokrajinska skupština jednoglasno prihvatila i zatim objavila ovaj proglas (prijevod prema pritisku u Uděovoj knjizi iz bilj. 1, 136–137, nalazi se i u Uděovom članku »Verjemite, vrli Slovinci!«, *Delo*, Ljubljana, 16. listopada 1976, 23): »Privremena pokrajinska skupština, lišena svake primisli da se koristi metodama jugoslavenskog nasilja i samovolje, predlaže kao princip buduće pokrajinske politike politiku izmirenja i pravednosti. — Švjesna da je kucnuo čas pune odgovornosti, izjavljuje dakle u ime stanovništva koje predstavlja da će sugrađanima Slovincima štiti njihovu nacionalnu osebnost, sad i za sva buduća vremena, i da će njihovom duhovnom i privrednom procvatu posvećivati istu brigu kao njemačkom stanovništvu pokrajine. O razradi ovih principa u pojedinostima sporazumjet ćemo se sa zastupnicima koruških Slovincima, kad se ponovo sjedinimo. — Demokratski principi, uostalom, na kojima počiva austrijska republika, jesu zalog da će volja slovenskog stanovništva doći iskreno do izražaja. — Koruški Slovenac naći će, prema tome, unutar svoje dosadašnje koruške domovine jamstvo za postojanje svoga nacionalnog života i svoga privrednog i kulturnog procvata. Sinovi obaju naroda, udruženi u smirenom radu, naći će priliku da nadoknade svu onu štetu koju prouzročise dugogodišnji rat i dvogodišnja okupacija većine pokrajine od strane nepozvanih nametnika.«

ravljena poput neupotrebljive izborne stareži. Već 25. studenog 1920. u istom je koruškom pokrajinskom vijeću koruški pokrajinski upravitelj dr Arthur Lemisch izjavio da treba Koruške Slovence germanizirati u toku jedne generacije.⁵⁵

I s najvišeg mjesta u pokrajini stigao je, prema tome, poziv na uništenje slovenske manjine. Svi pristupačni izvori ukazuju na to kako su se »temeljito«, nakon odlaska jugoslavenskih vojnih snaga i vlasti, njemački Korušci latili ostvarenja te naredbe. Prvi se udar odnosio na slovensku inteligenciju. Prema podacima jugoslavenske note Republici Austriji (od 19. srpnja 1921) austrijske su vlasti navodno otjerale iz službe čak 58 slovenskih učitelja i učiteljica, a crkvena je vlast otpustila 28 svećenika, 30 premjestila, 4 osobe su protjerane preko granice, 11 je gonjeno sudski, a četrnaestoricu su pogodili drugi nasilni akti. Uslijedio je niz fizičkih napada i pokušaja ubistva slovenskih vođa. Karakterističan je podatak da su nakon pogromâ u godinama 1920/21. u Koruškoj ostala još svega četvorica svjesnih slovenskih učitelja, od kojih je u slovenskom dijelu pokrajine ostao samo jedan. Na južnokoruškim željezničkim prugama bili su otpušteni svi svjesni slovenski željezničari, a samo u željezari u Borovljama 70 radnika, koji su 10. listopada 1920. navodno glasali za Jugoslaviju. Znatan dio stanovništva, koji je bio otpušten iz službe, bio je zbog toga prisiljen napustiti Korušku. Da bi manjinu posve izolirali, putnici iz Slovenije u Korušku morali su, osim austrijske vize, nabaviti još i posebnu dozvolu koruške pokrajinske vlade.⁵⁶

Prema njemačkonacionalističkim zamislima protivslovenska se jarost i bijes zbog »izdajnikâ, koji su htjeli raskomadati Korušku«, ne bi smjeli stišati. Briga oko toga bila je, naročito u pogledu novih zadataka, prepuštena Kärntner Heimatdienstu. U organizacijskom pogledu u prvom je redu značajno da su predstavnici Socijaldemokratske stranke 1924. godine istupili iz KHD-a, nakon čega je organizacija izmijenila svoj naziv u Kärntner Heimatbund (dalje KHB). Sve do Anschlusa i posredno do kraja drugoga svjetskog rata, međutim, ostali su u vodstvu središnje protivslovenske organizacije isti ljudi. Poslije prvoga svjetskog rata nastavila

⁵⁵ Tekst izjave dra Lemischa na svečanoj sjednici koruške pokrajinske skupštine (prijevod prema Kärntner Landsmannschaft, Klagenfurt/Celovec, 15. prosinca 1920): »Samo razdoblje jednoga ljudskog života nam je na raspolaganju da ove zavedene ljude povratimo, da bi bili opet Korušci; u razdoblju jedne generacije moramo završiti ovu odgojnu misiju. Taj posao neće moći obaviti vlasti i vlade, za to morat će se pobrinuti koruški narod sam; dom, škola i crkva morat će sudjelovati pri liječenju. – Što može učiniti javna uprava u vezi sa školom, učinit će, imajući u vidu mirovnim ugovorom zaštićenu manjinu. Što može, međutim, pridonijeti crkva za očišćenje javnog duha i za to da nas oslobodi protivkoruškog mišljenja, koje je zadalo pokrajini tako neizlječivih rana, za to se treba pobrinuti crkvena vlast sama; mi možemo samo savjetovati i pomagati. Korušku učinite južnom granicom kulture njemačkog naroda. Neka kultura srednje Evrope u usporedbi s južnom hiperkulturom pomogne, što će joj i poći za rukom, da Koruška ostane nepodijeljena. – Uz pomoć njemačke kulture i koruške dobronamjernosti hoćemo, ukoliko će škola i crkva učiniti svoje, u trajanju jednog ljudskog života okončati ovo djelo.«

⁵⁶ Razdoblje nakon plebiscita najplastičnije i najdokumentarnije prikazano je u Uděovoj raspravi iz bilj. 8. Podaci su prikupljeni i u najnovijem napisu *Toneta Žorna*, Prispjev k problematiki preganjanja koroških Slovencev po plebiscitu, *Kronika* XXIV/1976, br. 3, 170–171; ovdje je navedena i osnovna starija literatura. – Austrijski povjesničar Hanns Haas objavit će ove godine u ZČ opširniji prikaz o progonu slovenske inteligencije, kako se nazire iz austrijskih izvora.

je svoju djelatnost u Koruškoj i u Štajerskoj i Südmarka. U Koruškoj je 1922. godine imala 83 mjesne grupe, od kojih 12 u slovenskom dijelu (u cijeloj Austriji tada je djelovalo 1100 grupa s više od 100.000 članova). Nakon dugotrajnijih priprema obje su se predratne antislovenske organizacije, Deutscher Schulverein i Südmarka, 1925. godine udružile u jedinstvenu organizaciju Deutscher Schulverein Südmark, skraćeno SSM. Starim svrhama obiju organizacija priključila se sad još obrana njemačkih manjina u susjednim zemljama, obrana od prevlasti židovstva, borba za prava Nijemaca na samoodređenje i borba za priključenje Austrije njemačkoj državi. Udružena organizacija imala je u Austriji 1928. godine 1300 grupa, u Koruškoj 89, od toga u slovenskom dijelu 15, a 1931. godine u Austriji 1422, u Koruškoj oko 100, od toga u slovenskom dijelu 19. Metode djelovanja ostale su slične predratnima. Na temelju društvenih izvještaja vidi se da je do 1932. godine trebalo samo u slovenskom dijelu Koruške naseliti 71 njemačkog seljačkog naseljenika, za koje je otkupljeno 3677 rali zemlje. Na slovensko područje doselio je i znatan broj radničkih obitelji. SSM vodio je brigu oko njemačkog svećeničkog i učiteljskog naraštaja, podupirao i osnivao dječje vrtiće, osnovne, poljoprivredne i domaćinske škole, novčano pomagao za germanstvo korisnim učiteljima, vježbačkim, amaterskim glumačkim i vatrogasnim društvima itd. Za sve to navodno je u Koruškoj 1926. godine trebalo 30.573,83 šilinga, 1927. godine 65.373,46 šilinga, 1928. godine 40.915,52 šilinga i 1929. godine čak 59.343,41 šilinga.

KHD odnosno KHB udruživao je njemačkonacionalna društva u pojedanim mjestima u »radne zajednice« (Nationale Arbeitsgemeinschaft). Za cijelu Austriju bila je utemeljena posebna »Radna zajednica za pogranično Nijemstvo i za Nijemstvo u tuđini« (Arbeitsgemeinschaft für Grenz- und Auslandsdeutschtum).⁵⁷ Postojanje povezivajućeg VDA u Berlinu već smo spomenuli u prethodnom poglavlju.

Za razliku od današnjeg Heimatdiensta, koji djeluje kao društvo, međuratni Heimatdienst-Heimatbund cijelo je vrijeme imao karakter službene ustanove. Pripremao je vladine i ostale systemske mjere nacionalnopolitičkog karaktera. Njegov prvi predsjednik Vinzenz Schumy bio je istodobno predsjednik Landbunda, uz Socijaldemokratsku najjaču tadašnju korušku stranku i član pokrajinske vlade. Vodstvo KHD prepustio je dru Martinu Wutteu, jer je 1923. godine sam postao pokrajinskim glavarom. Stoga nimalo ne čudi da nakon plebiscita u koruškoj pokrajinskoj upravi, na željeznici i u pošti nema više ni jednog Slovenca, da je posvuda dokinuto svako uredovanje na slovenskom jeziku u uredima, općinskim savjetima, u župnim uredima i na sudovima. »Zbog opasnosti iredente« bile su zabranjene privatne slovenske škole, a u javnim utrakvističkim školama velika većina učitelja uopće nije bila kadra u ma kom smislu poučavati na slovenskom jeziku. U celovečku preparandiju primani su isključivo Nijem-

⁵⁷ Udčova rasprava iz bilj. 8 i Zornova rasprava o »Südmarki« iz bilj. 37. – Cjelovito međuratno razdoblje najbolje je istražio Tone Zorn. Rasprave o tom razdoblju objavljene su u zborniku Koroški plebiscit, u zborniku Koroška in koroški Slovenci, u više godišnjaka *Kronike*, ZČ, VKP (osobito V/1972, br. 2) i dr., i u knjizi: *Ferenc – Kacin-Wobinz – Zorn, Slovenci v zamejstvu* (za sve usporedi bilj. 1). Za našu temu najzanimljivije rasprave bit će u nastavku još spomenute. Ponovo moram upozoriti na obimnu bibliografiju Janša-Zornove i Melika iz bilj. 49.

ci ili slovenski renegati. Sudovi su se brinuli da čak ni malobrojni otkriveni palikuće slovenskih domova, bukači na slovenskim priredbama ili napadači na pojedine istaknute Slovence ne budu kažnjeni. Bilo je dovoljno obrazloženje da je žrtva »jugoslavenski orijentirana«, a napadač »vjeran sin domovine«.

KHD i KHB su se brinuli za daljnju privrednu diskriminaciju u tvornicama, a slovenskim su seljacima-najamnicima njemački veleposjednici oduzimali zemlju. Sistematsko istiskivanje slovenskih seljaka trebalo je da posebice omogućí posebni katastar o imovnom stanju slovenskih ratara, koji je 1926. godine sastavio Heimatbund. Tada je navodno u Celovcu već godinu dana poslovala posebna pisarnica za kupovanje slovenskih posjeda — Bodenvermittlungsstelle, koju je KHB osnovao uz pomoć berlinskog Njemačkog društva za naseljavanje (Deutsche Ansiedlungsgesellschaft — dalje DAG) uz posredovanje njemačkog generalnog konzula u Celovcu.

KHB u to je vrijeme uspješno provela i posebnu akciju promjena koroških slovenskih crkvenih župa (u pogledu liturgijskog jezika) u slovensko-njemačke ili samo njemačke. Ugledajući se u predatne novine *Koroški kmetijski list* i *Štajerc*, KHD — KHB se pobrinuo za petnaestogodišnje izlaženje propagandističkih dvojezičnih novina *Koroška domovina — Kärntner Heimat*. Upravo predsjednik KHB, povjesničar Wutte, 1927. godine je u posebnom spisu »znanstveno« utemeljio teoriju o »vindišarima«, koju su nacisti kasnije proveli u praksu čak pri popisu stanovništva, a druga se Republika Austrija njome marljivo koristila od popisa stanovništva 1951. godine do »ustanovljavanja manjine« 14. studenog 1976. kao oblikom politike »Divide et impera!«⁵⁸ I ponovo se koroški Heimatbund pobrinuo da su u svibnju 1929. godine definitivno propali pregovori o kulturnoj autonomiji Koroških Slovenaca koji su trajali nekoliko godina, dakle akcija koju je podstakla želja za recipročnim poboljšanjem položaja Nijemaca u Sloveniji i pozitivnijim odnosom koroških socijaldemokrata prema slovenskoj manjini, što bi nesumnjivo dovelo i do političke i kulturne konsolidacije manjine u godinama nakon plebiscita.⁵⁹

Za daljnji povijesni razvitak bilo je od sudbinske važnosti što se u Koroškoj razmijeno rano, već u toku dvadesetih godina, počeo razvijati nacizam, zametnuvši svoju organizaciju ponajprije upravo među učiteljstvom, pa je, kao prvo na sveukupnom njemačkom terenu, već 1926.

⁵⁸ Uz dosad spomenutu literaturu za to razdoblje, posebno u pogledu »vindišarstva«, ponovo upozoravam na temeljno Uděovo djelo iz bilj. 7; kasniji razvitak »vindišarstva« obradio je među brojnim slovenskim istraživačima u bogatom nizu priloga Tone Zorn. On je u: *Kronika* XVI, br. 2, 121–123, u prilogu »Ljudsko štetje z dne 7. marca 1923 na Koroškem« prikazao ulogu KHD u krivotvorenju etničke slike slovenske Koroške, a u ZČ XXVII/1973, br. 1–2, 91–105, objavio je napis »Nacistično ljudsko štetje leta 1939 na Koroškem«. Uostalom, o popisu stanovništva vidi bilj. 21.

⁵⁹ Posebice o kulturnoj autonomiji ponovo je pisao u prvom redu *Tone Zorn*, i to: Stališća koroških strank glede kulturne avtonomije za koroške Slovence v letih 1925–1968, ZČ XXV/1971, br. 3–4, 271–278; Še nekaj podatkov o kulturni avtonomiji za koroške Slovence v dvajsetih letih, *Kronika* XX/1972, br. 2, 107–109; Kulturna avtonomija za koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnama, ZČ XXVIII/1974, br. 3–4, 347–366. Zorn je u ZČ XXX/1976, br. 3–4, 369–371 i kritički osvjetlio publikaciju sadašnjeg »vođe koroških vindišara« Valentina Einspielera, Verhandlungen über die der slowenischen Minderheit angebotene Kulturautonomie 1925–1930, Klagenfurt/Celovec 1976.

godine, utemeljeno nacističko društvo koroških učitelja — NS — Lehrerverein Kärntens. Za tridesete godine i njemačkonacionalistička literatura piše da je KHB bio zapravo kamuflirana nacistička organizacija. Osobito su bili nacistički usmjereni rukovodioci KHB, djelujući prema uputama koje su primali od odgovarajućih organa i organizacija iz Berlina. U pogledu »endemičnosti« nazizma u Koroškoj u obliku njemačkog liberalnog nacionalizma (tako Veiter), ne treba nas čuditi što je nacistički puč u srpnju 1934. godine, osim u Štajerskoj, našao svoj najčvršći oslonac upravo u Koroškoj. Zbog protivljenja koroških njemačkih nacionalista nisu se ostvarili ni pokušaji austrijske vlade, za vrijeme autoritativnog režima, da se Koroškim Slovencima obezbijede barem minimalna manjinska prava.⁶⁰

U suglasnosti s njemačkom imperijalističkom ideologijom od kraja dvadesetih godina u Koroškoj je posvećivana sve veća pažnja naseljavanju seljaka iz Njemačkog Reicha. Osim već spomenutih nastojanja KHB i nekih drugih koroških organizacija (kao novu mogu navesti, npr., Kreditverein iz Velikoveca), poslove oko kolonizacije podupirala su još njemačka društva Deutsch-österreichischer Volksbund, Deutsch-österreichische Arbeitsgemeinschaft i protestantski Gustav Adolf Verein. Glavno tajništvo Bavarskog kršćanskog njemačkog saveza iz Münchena osnovalo je poseban ured za naseljavanje u austrijskoj Štajerskoj i Koroškoj. Na molbu KHB i štajerske Deutsche Bau- und Bodenbank stavio je njemački ministar financija u kolovozu 1933, za kolonizaciju u Koroškoj i Štajerskoj, na raspolaganje 100.000 šilinga iz sredstava Ossa-Vermittlungs- und Handelsgesellschaft (društva, osnovanog 1926. godine). U siječnju 1934. njemački ministar financija odobrio je daljnjih 50.000 maraka u korist naseljenika iz Reicha i 200.000 maraka u korist austrijskih seljaka u Koroškoj. Radi vrbovanja novih kolonista iz Reicha KHB je objavio čak i posebnu brošuru — Kärnten als Siedlungsland.⁶¹

U vrijeme autoritativnog režima, osobito nakon 1935. godine, doživljava Kärntner Heimatbund osobito značajan procvat, što se općenito pripisuje djelatnosti nacistâ, potisnutih u ilegalnost. Do 1938. godine organizirano je (gotovo isključivo) na slovenskom području 50 Domovinskih kružoka (Heimatkreis), koji su vodili računa o njemačkoj nacionalnoj djelatnosti u pojedinim mjestima. Umjesto dvojezičnog organa (novina) KHB (*Koroška domovina — Kärntner Heimat*) počeo je 1937. godine izlaziti *Der Heimatkreis*. KHB se i dalje brinuo za plebiscitne proslave i ostale manifestacije njemačkog duha, za amatersko prikazivanje igrokaza, za lutkarske predstave i naročita »dječja slavlja«. Uz velike svečanosti otvorena je 3. i 4. srpnja 1937. »domovinska kuća« (Haus der Heimat)

⁶⁰ U pogledu učiteljstva usporedi: *Tone Zorn*, Koroško učiteljsko glasilo in slovenska manjšina, *Kronika* XXI/1973, br. 1, 24–28. Za razdoblje 1934–1938. još: *Tone Zorn*, Pokušaji ureditve položaja slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem v času avtoritativnega režima, *ZČ* XXX/1976, br. 1–2, 145–160. O zanimljivoj i karakterističnoj epizodi iz tog vremena vidi: *Anton Staudinger*, Deutsch oder nicht-deutsch. Eine slowenische Überzeugung der österreichischen Bundeshymne und die Kriterien ihrer Ablehnung durch das ständestaatlich-autoritäre Österreich, *Mladje*, Celovec 1976, br. 23, 88–99.

⁶¹ Usporedi uvodni dio rasprave *Toneta Zorna*, Poizkusi izselitve koroških Slovencev med drugo svetovno vojno, *Kronika* XIV/1966, br. 2 i 3, *Karl Stuhlpfarrer*, u bilj. 14 citirano djelo Germanisierung [...].

u Dobrli vasi (Eberndorf), a 4. i 5. rujna 1937. otkriven je spomenik plebiscitnim borbicima u Šent Jakobu v Rožu (St. Jakob in Rosental). Otrprike u isto vrijeme osnovan je i tajni Organizacijski savjet rukovodilaca nacionalističkih organizacija KHB, Kärntner Landsmannschaft (mada djeluje već duže vremena, ovdje ga spominjem prvi put), Deutscher Schulverein Südmark, Deutscher Turnverein i Deutscher und Österreichischer Alpenverein.⁶²

IV

Htjeli-ne htjeli Austrijanci su se u ožujku 1938. zatekli u velikom Njemačkom Reichu (rezultat post festum održana plebiscita bio je 4,453.000 »za« i 11.929 ili 0,27% »protiv«). Protivslovenska politika sad više nije problem društva (KHB), već Nacističke stranke i vlade. Alois Maier-Kaibitsch, rukovodilac KHB, postao je član prve koroške nacističke pokrajinske vlade, zadržavši nakon reorganizacije KHB, prema vlastitoj izjavi, ove funkcije: »Vođa nacionalnog ureda u pokrajinskom rukovodstvu za Korošku, posebni povjerenik rukovodstva u pokrajini (NSDAP — nap. aut.) za nacionalnopolitička pitanja jezično mješovitog područja, povjerenik Volksdeutsche Mittelstelle (od 1936. godine središnja nacistička organizacija za održavanje veza s njemačkim manjinama u inozemstvu koja je organizirala petu kolonu jugoslavenskih Nijemaca — nap. aut.) za Korošku, povjerenik za vanjskopolitička pitanja Koroške u Ribbentropovom uredu (njemačkog ministarstva vanjskih poslova — nap. aut.), voditelj pokrajinskog saveza VDA, područni vođa Nationalsocijalističkog saveza boraca (N. S. Reichskriegerbund) za Korošku, član Agrarno-političkog ureda itd.«⁶³ Maier-Kaibitsch ovdje je u nizu svojih funkcija izostavio barem još naslov rukovodioca Deutsche Schulverein Südmarke.

Razmjerno dobri odnosi između nacističke Njemačke i tadašnje Jugoslavije doduše su sprečavali ili samo odlagali »nacionalnopolitičke« mjere, kakve su zahtijevali koroški protivmanjinski faktori u svrhu »definitivnog rješenja koroškog pitanja«. Ipak, nacisti su već u ožujku 1938. strpali u zatvor više Slovenaca, među njima i bivšeg zastupnika pokrajinskog vijeća Vinka Poljanca, koji je od posljedica boravka u tamnici još iste godine umro, a na jedan dan i dra Joška Tischlera, rukovodioca Slovenskog prosvjetnog saveza, tada središnje manjinske organizacije. Nacisti su iz Koroške protjerali i više slovenskih svećenika, osim Tischlera i njegovog zamjenika, nekadašnjeg zastupnika pokrajinskog vijeća Ivana Starca. U prosincu 1938. godine Gestapo je uhapsio Valentina Hartmana, zborovodu Slovenskog prosvjetnog saveza, a u rujnu 1939. bili su uhapšeni i upućeni u Buchenwald urednik *Koroškog Slovenca* Rado Wutte, viši učitelj Franc Aichholzer i seljak Simon Martinjak. Uz to su još nacisti uputili nekog Mikulu u Državno vijeće Reicha, kao predstavnika »vindišara«.

⁶² Tone Zorn, Kärntner Heimatbund v letih 1935–1942, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, Ljubljana 1974, br. 1–2, 241–246.

⁶³ Citirano prema Ferencovu tekstu iz bilj. 51.

KHB-eovske seoske zajednice (Dorfgemeinschaft) postale su zapravo oblik lokalne vlasti; KHB povezuje te organizacije sa suradnicima raznoraznih nacističkih organizacija — Kraft durch Freude, Hitlerjugend, Nacistički ženski savez i Omladinska grupa — sve pod vodstvom mjesnog vođe Nacističke stranke. Te seoske zajednice, u suradnji s višim vlastima, vode računa o privrednom pritisku na Slovence, o uklanjanju svih preostalih slovenskih natpisa, o sprečavanju slovenskih kulturnih priredaba, o uništenju ostataka nekadašnje utrakvističke škole i o osnivanju dječjih vrtića, koji treba da već u najranijem djetinjstvu otuđe djeci materinji jezik.

Napadom na Jugoslaviju uklonjene su i posljednje prepreke za otvoreni teror nad slovenskim stanovništvom. Odmah je uhapšeno 67 slovenskih svećenika i neki ostali vođe, zabranjene slovenske organizacije i zaplijenjena njihova imovina. Slovenski jezik morao je nestati i iz privatnog života, ali počele su se ostvarivati i zamisli, prema kojima treba da nestanu iz Koruške svi Slovenci.⁶⁴

Te zamisli, razumije se, sad su se povezivale s proširenim idejama o njemačkim zadacima u jugoistočnoj Evropi. Nosioci tih ideja i njihovi ostvarivači bili su, međutim, pretežno upravo Austrijanci. Tako su nacisti u Grazu već oko sredine svibnja 1938. godine osnovali Südost-deutsches Institut, kako bi njegovim posredstvom nastavili dotadašnji rad organizacija: Deutscher Schulverein Südmärk, Volksbund für das Deutschtum im Ausland — VDA i Bund Deutscher Osten. Institut je okupio poznate »znanstvenike«, koji su već dotle opravdavali zahtjev za posjedanjem Štajerske i Kranjske: dra Helmuta Carstanjena, dra Manfreda Straku, dra Hermanna Iblera i druge. »Znanost se svrstala uz mač« i u Celovcu, gdje je nakon dužih priprema 10. listopada 1942. godine osnovan Institut za istraživanje koruške pokrajine (Institut für Kärntner Landesforschung), a u isto vrijeme i znanstveno društvo (Kärntner Forschungsgesellschaft). Obje ustanove okupile su među ostalim i poznate protivslovenske radnike: dra Eberharda Kranzmayera, dra Karla Dinklagea, dra Martina Wuttea, dra Georga Grabera i dra Oskara Mosera. Već duže vremena prije napada na Jugoslaviju oba su kruga »znanstvenika« »opravdavala« priključenje slovenskih pokrajina Reichu, pripremajući elaborate za policijske i germanizatorske mjere budućih okupacijskih vlasti. Isti ljudi, koji su prije plebiscita govorili o nedjeljivosti Koruške i o Karavankama kao o neprelaznoj prirodnoj granici, sad su »znanstvenim« argumentima uvjeravali najviše nacističke krugove, pa i samog Führera, da je Gorenjska zapravo samo — Donja Koruška (Unterkärnten).⁶⁵ Ne treba smatrati suvišnom napomenu da taj gradački institut

⁶⁴ Usporedi oba Zornova teksta iz bilj. 61 i 62 i zajednički rad Ferenc — Kacin-Wohinz — Zorn iz bilj. 1.

⁶⁵ O sličnim nacističkim pripremama ima najviše podataka u Ferencovu djelu iz bilj. 11. Posebice o elaboratima, izrađenim za nacističke vrhovne rukovodioce i o njihovu raspravljanju u Berlinu: *Tone Ferenc*, Spomenice o nemških ozemeljskih zahtevah v Sloveniji leta 1940, ZC XXIX/1975, br. 3–4, 219–246. Karakteristično je kako su nakon rata nacistički »znanstvenici« htjeli uopće poricati izradu ma kakvih memorandumu. — O postanku koruškog »instituta« posebice: *Tone Ferenc*, Predzgodovina neke »znanstvene« ustanove, *Kronika XIX/1971*, br. 2, 93–104. Suradnju u pripremanju okupacije Jugoslavije dokumentirano su predbacivali Austriji već poslijeratni jugoslavenski diplomatski memorandumi.

postoji i danas, dok za onim koruškim njegovi nekadašnji članovi zajedno s mlađim kolegama u njemačkonacionalističkim organizacijama još uvijek javno žale. Prošlogodišnji kongres austrijskih povjesničara u Celovcu jasno je potvrdio da većina koruških historičara još uvijek kroči starim protivmanjinskim putovima.⁶⁶

»Konkretnije« su Austrijanci nakon 1941. godine djelovali u njemačkom Wehrmachtu i u okupacijskom aparatu na većem području Jugoslavije. Tako nakon rata prikupljeni podaci pokazuju da su od ukupno 4433 njemačka ratna zločinca u Jugoslaviji čak 2062 Austrijanca, a taj je odnos osobito u Sloveniji za Austrijance još neugodniji. Prezimena von Löhr, Kutschera, Überreither, Rainer, Globocnik, Glaise-Horstenaus, Rösener austrijska su, ali su u vezi s krvoprolićem u Kragujevcu, sa Sutjeskom, s planiranim i u znatnom dijelu ostvarenim iseljavanjem 300.000 Slovenaca, s ubijanjem slovenskih talaca i s ostalim represalijama protiv oslobodilačkog pokreta, s krematorijem u tršćanskoj ljuštionici riže.⁶⁷

Kao što smo spomenuli, celovečki i gradački »specijalisti za jugoistočna pitanja« već su poprilično prije 6. travnja 1941. s poznatom njemačkom temeljitošću pripremili za Slovence više varijanata cinički pisanih genocidnih planova o njihovoj budućnosti u velikom Reichu. Za Koruške Slovence je Maier-Kaibitsch sa suradnicima u KHB, i kasnije u Gaugrenzlandamtu u Celovcu, pripremio već više godina prije Anschlusa najavljeno rješenje — iseljenje. Himmler se nije oslonio ni na rezultate posljednjeg austrijskog popisa stanovništva (1934 — 26.796 Slovenaca) ni na nacistički (1939 — 44.708 Slovenaca — Korušaca, kojima je materinji jezik slovenski), već je, 25. kolovoza 1941, naredio da se iz svih dijelova slovenske Koruške iseli 50.000 Slovenaca. Zbog ratnih neuspjeha i slovenskog oslobodilačkog pokreta zapravo je izveden u cijelosti samo prvi dio nacrtu. Četrnaestog i 15. travnja 1942. iseljene su obitelji svih predsjednika slovenskih društava i ostalih viđenijih slovenskih nacionalnih radnika, osobito ako su u predratnom razdoblju održavali veze s jugoslavenskim konzulatom u Celovcu i ujedno imali pogodan veći posjed. U prvom je valu tako otjerano u Njemačku otprilike tisuću Koruških Slovenaca, a njihove su posjede podijelili nešto domaćim Nijemcima, a pretežno Nijemcima iz Kanalske doline, doseljenim iz Italije.⁶⁸

⁶⁶ Bogo Grafenauer posljednjih je godina objavio već više polemika sa stanovištima koruških povjesničara. Njegov pregledni referat s prošlogodišnjeg zasjedanja slovenskih povjesničara bit će objavljen u ZC XXXI/1977, br. 1–2. Pisanje koruških njemačkonacionalističkih povjesničara u najnovije vrijeme (na prošlogodišnjem svibanjskom kongresu u Celovcu) naišlo je na brojne kritike među samim austrijskim povjesničarima, osobito među mlađom generacijom.

⁶⁷ Osim općih radova o našoj NOB usporedi: Saopštenje o zločinima Austrije i Austrijanaca protiv Jugoslavije i njenih naroda, Beograd 1947. (i na engleskom).

⁶⁸ Osnovni rad je u bilj. 61 citirana Zornova rasprava. Prema navodima sa stranice 81 te rasprave organizacijski su surađivali pri iseljavanju Slovenaca svi uredi tadašnje pokrajinske uprave (Reichstatthalter in Kärnten), uredi nacističke stranke (Gauléitung der NSDAP, Gau Kärnten), Kreisleiteri i njihovi uredi, instance seljačkih organizacija Landesbauernschaft i Kreisbauernschaft, kotari (Landrat) i »seoske trojke« (Ortsdreieck) — predsjednik općine, Ortsbauernführer i Ortsgruppenleiter NSDAP. Maier-Kaibitsch osobno radio je u Celovcu, rukovodeći, u zgradi Gasometergasse br. 6, trima ustanovama: Gaugrenzlandamt, Amtliche Umsiedlungsstelle (kasnije Gauléitung Kärnten der NSDAP), dalje Dienststelle der Beauftragten des Reichskommissars für die Festigung

Narednih godina nacisti su iselili još otprilike stotinu slovenskih obitelji, mahom zbog suradnje sa slovenskim narodnooslobodilačkim pokretom. Aktivan otpor nacizmu prvi su Koruški Slovenci, naime, pokazali već 1939. godine, kad su, pozvani u njemačku vojsku, pobjegli u Jugoslaviju. Zbog teških prilika (u čitavom Reichu baš je Koruška dostigla najviši postotak učlanjavanja u NSDAP!), kasnije, narodnooslobodilački pokret razvijao se sporije nego u ostalim dijelovima Slovenije, mada oružana aktivnost od kolovoza 1942. više nije prekidana. Koruška je postala jedino ratište u granicama samog Reicha i upravo u Koruškoj odigrala se 15. svibnja 1945. posljednja bitka drugoga svjetskog rata u Evropi. Nacističke protivakcije bile su svirepe i dosljedne. U toku velike racije 11. studenog 1942. godine uhapšeno je više od stotinu onih, koji su s područja upola oslobođene »Selske republike« pomagali partizane. Na procesu u travnju 1943. bilo ih je 13 osuđeno na smrt i 29. travnja 1943. odrubljene su im u Beču glave. U srpnju 1943. sudilo se daljnjoj grupi od 45 Slovenaca, a u drugoj polovici kolovoza iste godine još tridesetorici. U borbi protiv nacizma u Koruškoj poginulo je ukupno više od tisuću boraca slovenskih partizanskih jedinica, dok su još u danima neposredno pred oslobođenje esesovci masakrirali cijele obitelji.⁶⁹

Prve slovenske partizanske jedinice su 8. svibnja 1945. zajedno s britanskim četama oslobodile Celovec. Započelo je novo razdoblje u borbi Koruških Slovenaca protiv njemačkog nacionalizma, razdoblje koje traje još i danas.

V

Usprkos vojnom porazu u Koruškoj, nacizam i s njime povezani njemački nacionalizam nisu bili nikad uništeni. Prva poslijeratna koruška pokrajinska vlada preuzela je u noći između 7. i 8. svibnja 1945. godine vlast pravo iz ruku tadašnjeg nacističkog Gauleitera. Ujedno je primila i poruku da sredstvima primjerenijim tom vremenu nastavi borbu za očuvanje

deutschen Volkstums, Dienststelle Klagenfurt, i konačno Gauverband Kärnten des VDA. Gotov novac iseljenika preuzimalo je i odlučivalo o izvlaštenom imetku poluslužbeno društvo Deutsche Umsiedlung-Treuhand-Gesellschaft m.b.H. (DUT), Nebenstelle Klagenfurt, dok je slovenskim posjedima upravljala, obavljajući poslove u vezi s iseljavanjem, poznata nam DAG – Deutsche Ansiedlungsgesellschaft m.b.H., Geschäftsstelle Klagenfurt. Za policijske mjere bio je zadužen posebni odjeljak celovečkog Gestapoa. Spiskove iseljenika provjeravali su i na sastancima nekadašnjih plebiscitnih ratnika, članova organizacije Abwehrkämpferbund. Samo iseljavanje izvršio je odred 171. rezervnog policijskog bataljona, koji je u tu svrhu stigao iz Gorenjske. Broj tih organizacija ukazuje na to s koliko ozbiljnosti su nacisti namjeravali iseliti sve Koruške Slovence. – U pogledu poslijeratnog odnosa prema iseljenicima, vidi: *Tone Zorn*, Vrnitev koroških izseljencev julija 1945 in vprašanje o povračilu škode, *Kronika XV/1967*, br. 3, 180–182.

⁶⁹ Kraćih pregleda NOB u Koruškoj ima više. Prvi je *Franceta Škerla*, *Koruška v borbi za svobodu*, u: *Koroški zbornik*, Ljubljana 1946, 493–603. Opsežnija monografska obrada je u pripremi u Knjižnici NOV i POS (serija o NOB, izdaje ljubljanska Partizanska knjiga). Za objavljivanje godina 1945–1969. na raspolaganju je članak *Paola Dobrile*, Bibliografija o narodnooslobodilnom boju Slovencev na Koroškem, *VKP III/1970*, br. 3.

jedinstvene i nedjeljive Koruške, što, razumljivo, znači borbu sa Slovencima. Kad je Jugoslavenska armija, potkraj svibnja 1945, morala na zahtjev zapadnih saveznika napustiti Korušku, u mnogo čemu se ponovila situacija iz godina poslije prvoga svjetskog rata. Ponovo su se redala svečana uvjerenja o budućoj ravnopravnosti manjine s većinskim njemačkim stanovništvom. Jedan je Slovenac prvi i posljednji put primljen u pokrajinsku vladu. Uvedena je obavezna dvojezična nastava na cijelom slovenskom nacionalnom teritoriju. Otpočela je denacifikacija, padala su obećanja o kažnjavanju krivaca za najveće zločine počinjene nad Slovencima, i o obeštećivanju žrtava nacizma. Pokušaj njemačkih nacionalista i prikrivenih nacista da se uvuku u politički život pokrajine bio je potkraj 1945. godine onemogućen.⁷⁰

Kasniji je razvitak pokazao da sve koncesije Slovencima nisu bile plod idejne promjene koruškoga društva, već isključivo taktički potezi u borbi za očuvanje stare južne pokrajinske granice. Osobito nakon pariske odluke (20. lipnja 1949), a protiv temeljnih odredaba mirovnog ugovora s Austrijom — koji je prozvan, poput onog iz 1919. godine, »austrijskim državnim ugovorom« — njemački su se nacionalistički krugovi i u Koruškoj i u Štajerskoj počeli ponovo okupljati i organizirati.

Jugoslavenska vlada osobito je jasno progovorila o njemačkom nacionalizmu i o obnavljanju neonacizma u Memorandumu o pravima slovenske i hrvatske manjine u Austriji od 28. srpnja 1949. godine. U tom memorandumu sadržani prijedlog manjinskog članka austrijskog državnog ugovora u točki 5. zahtijeva dosljednu zabranu organizacija koje se bave ili bi se mogle u budućnosti baviti odnarođivanjem Slovenaca ili Hrvata. Memorandum neke od tih organizacija čak poimence spominje, kao što su ih izričito, prilikom pregovora, imenovali i predstavnici savezničkih sila. Sve njihove kasnije osnove manjinsko-zaštitnog članka prihvaćaju zabranu protivmanjinskog djelovanja i zaštitu narodnosnog karaktera manjina kao cjeline. Potpisivanjem državnog ugovora o obnavljanju nezavisne i demokratske Austrije 15. svibnja 1955. godine ta je odredba prihvaćena kao organski sastavni dio članka 7, koji predstavlja temelj sistema nužnih zaštitnih mjera u korist slovenske i hrvatske manjine u Austriji.

Tekst pete alineje članka 7. austrijskog državnog ugovora na njemačkom, engleskom i francuskom identičan je i u prijevodu glasi: »Djelatnost organizacija, koje smjeraju na to da liše hrvatsko ili slovensko stanovništvo njegovog karaktera i prava postojanja kao manjine, mora se zabraniti.« Jednako važeći ruski tekst formuliran je nešto jednostavnije i govori o zabrani »organizacija koje imaju za cilj denacionalizaciju slovenske i hrvatske narodne manjine«. Peta alineja članka 7. novost je u austrijskom ustavnom sistemu. Alineja određuje opću normu o zaštiti manjine kao ljudske zajednice. Manjinska zaštita se ne odnosi samo na pojedince, već i na zajednicu manjine sa svim njezinim konstitutivnim elementima. Riječ je, prema tome, o zabrani asimilacije i o nijekanju opravdanosti posljedica asimilacije: mijenjanju narodnosne strukture i teritorija koji naseljava manjina. Za razliku od ostalih alineja članka 7,

⁷⁰ Za vrijeme do 1975. godine oslanjam se prvenstveno na svoj u bilj. 16 citirani pregled, pa stoga ne navodim tamo citirane izvore i literaturu.

peta alineja geografski nije ograničena na Korušku, Štajersku i Gradišće, već vrijedi za sveukupno područje Austrije.

Službena Austrija nije prihvatila takvo tumačenje svojih manjina samih, vlastite pravne znanosti i Jugoslavije kao supotpisnika ugovora i matične zemlje obiju manjina,⁷¹ već i dalje stoji na apsurdnom stajalištu da su zahtjevi Pete alineje u vrijeme potpisivanja državnog ugovora bili već u cijelosti ostvareni odredbama austrijskog unutrašnjeg prava. To, razumljivo, praktično posve onemogućava ostvarenje direktnih i indirektnih zahtjeva Pete alineje.

Kršenje Pete alineje članka 7. u vezi s nepridržavanjem sad jedne, sad druge prethodne alineje istog članka, uz ostala neriješena pitanja, koja se odnose na SFRJ, kumovalo je tako austrijsko-jugoslavenskim zaoštavanjima 1958, 1959. i 1970. godine i sadašnjoj krizi, koja se poteže već od jeseni 1972. godine. Nepridržavanje Pete alineje članka 7. austrijskog državnog ugovora sadrži dva sastavna elementa, naime nepotpuno izvršno zakonodavstvo i bitno nepostojanje političke volje za obračun s pangermanstvom, nacizmom i šovinizmom što je, svakako, nepridržavanje slova i duha austrijskog državnog ugovora.

Prve njemačkonacionalističke organizacije u Koruskoj i u Štajerskoj obnovile su djelovanje već uskoro nakon završetka drugoga svjetskog rata. Prema trenutanim okolnostima sve nisu odmah isticale svoj protiv-manjinski karakter. I danas još kod nekih organizacija i društava dolazi njihova antimanjinska bit do izražaja tek u pojedinim prilikama i vrlo često znatan dio članova društva nije ni svjestan da je uključen u mašineriju odnarođivanja manjine. Već 1945. godine (28. studenog) osnovan je »vindišerski« Savez austrijskih Slovenaca — Bund österreichischer Slowenen. Od siječnja 1947. vlastima je prijavljen Kärntner Bildungswerk. Od siječnja 1947. i otprilike do 1949. godine djelovao je Bund der heimatreuen Südkärntner, koji je ponovo oživio pri popisu stanovništva 1961. godine. Kärntner Landsmannschaftom upravljao je prve tri godine komesar, ali je od 1948. godine organizacija opet sama izabrala odbor. Još prije potpisivanja austrijskog državnog ugovora, među ostalim društvima počeo je djelovati i Kärntner Sängerbund, oko sredine pedesetih godina i Muttersprache—Verein zur Pflege der deutschen Sprache in Kärnten. Središnja njemačkonacionalna organizacija u austrijskoj Štajerskoj — Alpenländischer Kulturverband — osnovana je 1952. godine kao neposredni organizacijski, idejni, a kasnije i materijalni nasljednik predratnih velikonjemačkih, šovinističkih i pronacističkih organizacija.

Potpisivanjem austrijskog državnog ugovora djelovanje takvih organizacija, a isto tako i osnivanje novih, postalo je nesumnjivo nezakonito jer su takve organizacije izričito zabranjene ne samo člankom 7, već i

⁷¹ Prilikom ratifikacije pristupa ugovoru u jugoslavenskoj je Narodnoj skupštini naglašeno: »Ali u Koruskoj postoje šovinističke grupe koje nijednu postojanje i prava Koruških Slovenaca time, što ih nazivaju uvredljivim izrazom »Windische« i koji su protiv dvojezičnog školstva, izražavajući posvuda pangermanska i fašistička shvaćanja. Vjerujemo da će uloga austrijske vlade prema njima biti nezahvalna i teška, ali smo uvjereni i u to da će se vlada rukovoditi duhom ovog ugovora i neprestano zbližavanja obiju zemalja.« — Citirano prema objavi u članku: *M. Šnuderl, Ob ratifikaciji avstrijske državne pogodbe, Naši razgledi, Ljubljana, IV/1955. (26. studeni), 530.*

člankom 4. (zabrana velikonjemačke propagande) i člankom 9. austrijskog državnog ugovora (zabrana oživljavanja nacizma). U suprotnosti sa svim očekivanjima, međutim, upravo je potpisivanje državnog ugovora predstavljalo znak za početak ubrzanog osnivanja protivmanjinskih društava i oživljavanja starih organizacija sa starim programima, u većini s istim članstvom i vodstvom i s istim metodama djelovanja kao u prvoj Republici Austriji i u nacističkom Reichu. Primjera radi, Kärntner Schulverein — Südmark, obnovljen je 19. svibnja 1955. godine, tj. svega četiri dana nakon potpisivanja austrijskog državnog ugovora. Mjesec dana kasnije legalizirala su svoju djelatnost prva tzv. Udruženja roditelja, npr. Elternvereinigung odnosno Elternrat u Pliberku/Bleiburg, koja su upola legalno rovarila protiv dvojezičnog nastavnog sistema već otprilike pet godina. Društva »plebiscitnih ratnika« u pojedinim su mjestima isto tako počela djelovati već prije toga, a 18. prosinca 1955. ujedinila su se u Kärntner Abwehrkämpferbund. U veljači 1956. u Beču su se okupili stari njemački nacionalisti u Arbeitsgemeinschaft für Südkärnten i 20. veljače objavili prvi broj biltena *Südpres*, koji već dva decenija daje osnovni ton sveukupnom protivmanjinskom pisanju.

Značajan korak udruživanja protivmanjinskih snaga bilo je osnivanje slične Arbeitsgemeinschaft für Südkärnten u Koruškoj u jesen 1956. godine. Iz te je organizacije na zboru 24. siječnja 1957. godine nastao ozloglašeni Kärntner Heimatdienst, koji je tada predstavljao tri udružene organizacije-osnivače: Kärntner Schulverein — Südmark, Kärntner Abwehrkämpferbund i Kärntner Landsmannschaft. Već u veljači iste godine Kärntner Heimatdienst (dalje: KHD) osnovao je Bund der Kärntner Windischen, a 19. rujna 1958. još Elternvereinigung der Pflichtschulen Kärntens. Prema sadašnjim podacima današnji KHD predstavlja sedamnaest organizacija. Osim većine već nabrojanih organizacija, u nj su uključena još neka veteranska društva (i SS-ovska Kameradschaft IV) i omladinske organizacije. Već od samog početka imaju neposredan utjecaj na djelovanje odbora KHD i Liberalna i Narodna stranka.

Prihvaćeni društveni programi, sadržaj javnih nastupa, izjava i pisanje pojedinih glasila, tekstovi ostalih tiskanih materijala i ostalo djelovanje pokazuju da se deklarirano »domovinstvo« tih društava sastoji prvenstveno od propagiranja rada i provođenja sistematskih mjera, koje treba da minimiziraju manjinsku zaštitu na osnovi austrijskog državnog ugovora i ostalih međunarodnih i unutrašnjih zaštitnih instrumenata, radnji i mjera, koje treba da pokolebaju manjinu i da je naposljetku uklone sa svih područja života. Analiza imena društava, organizacijskih gesala, simbola, naslova novina, izvora imovine, a posebice strukture članstva i rukovodilaca pokazuju začudnu identičnost s predratnim i međuratnim antimanjinskim udruženjima, štoviše: te su organizacije često idejno prožete ne samo potenciranom narodnosnom mržnjom, već i očitom neodbačenom fašističkom ideologijom.

U programima protivmanjinskih organizacija od samog se početka javlja zahtjev za ograničenjem i ukidanjem dvojezičnog školstva s »prisilnom slovenskom nastavom«. Drugi se zahtjev povezuje sa službenim priznavanjem vindišarske grupe, a time i s podjelom manjine na »nacionalne, komunističke, titoističke i protivaustrijske« Slovence s jedne strane, i na

»domovini vjerne i prema Nijemcima ljubazne vindišare« s druge, koje je nemoguće priznati kao manjinu, već su dio njemačke većine u zemlji i po svojoj povijesti, po jezičkoj pripadnosti i subjektivnoj svijesti. Zahtjev za ustanovljavanjem manjine bio je suprotan teritorijalnom načelu manjinske zaštite, isticao je načelnu sumnju u postojanje manjine uopće, a od njegova ispunjenja očekivalo se minimiziranje manjinskih prava na temelju izuzetno niskih brojki o broju pripadnika manjinske zajednice.

Postupnim ostvarivanjem zahtjeva protivmanjinskih organizacija potkraj pedesetih godina programi su krenuli u pravcu sprečavanja odredaba o slovenskom jeziku kao službenom jeziku i jeziku na sudovima, protiv postavljanja ma kakvih dvojezičnih natpisa i za prihvaćanje zahtjeva da se i vjeronauk predaje na njemačkom jeziku. Nakon ukinuća dvojezičnog školstva njemačkonacionalni krugovi zahtijevali su daljnju redukciju uloge slovenskog jezika u školama. Zatim, pledira se za istiskivanje slovenskog jezika i manjine iz svih ostalih područja javnog života, i u aktivnosti političkih stranaka, najrazličitijih društava i organizacija, sindikata i komora, općinskih samouprava i privrednog života, i još posebice iz kulturnih priredaba koje podupire država i koje treba da predstavljaju duhovni lik zemlje. Sve odlučniji i jasniji postaje zahtjev o uključanju protivmanjinskih organizacija, kao predstavnika Nijemaca u pokrajini, u odlučivanje o manjinskoj politici. Ustajanje protiv »diktata« članka 7. austrijskog državnog ugovora otvoreno je zalaganje za reviziju državnog ugovora. Prilikom javnog nastupanja dolazi povremeno konačno i *do izjava genocidnog karaktera* ili *do zahtjeva o nekakvom *apartheidu**. Programski su zahtjevi u isto vrijeme popraćeni uvjerenjima kako te organizacije nisu protiv manjinske zaštite, ali samo uz prethodno ustanovljavanje brojnog stanja i proširenosti manjine, uz uvjeravanje da se njihova borba prvenstveno protivi »slovenizaciji« njemačkih predjela i društvenih slojeva i da se njihovo postojanje temelji na sadašnjim prilikama i odnosima, ali i na povijesnom iskustvu, koje je u pograničnom stanovništvu stvorilo nepobjediv »prastrah«.

Od glasila koja objavljuju protivmanjinske organizacije treba prvo spomenuti bilten bečke Radne zajednice za južnu Korušku — *Südpres*, o kojem sam rekao da izlazi već od 20. veljače 1956. i da opskrbljuje informacijama o slovenskoj manjini i otrovnim komentarima sveukupnu štampu, koja nesklono piše o manjini. Die Kärntner Landsmannschaft izdaje istoimeno glasilo, koje je bilo od osobitog značenja već u vrijeme predplebiscitne borbe. Oko sredine 1958. godine postalo je zajednički organ njemačko-koruških nacionalističkih društava i saveza. O desetogodišnjici ukidanja opće dvojezične osnovne nastave u Koruškoj počele su 1968. godine izlaziti novine središnje protivmanjinske organizacije *Ruf der Heimat*. Savez veterana izdaje novine *Die Kameradschaft*, bečka Die Österreichische Landsmannschaft mjesečnik *Eckartbote* itd. Osobito zanimljivi su brojevi tih glasila, koji izlaze o svečanim prilikama, npr. prilikom 10. listopada.

O pedesetogodišnjici koruškog plebiscita 1970. godine osobito se »proslavio« listopadski broj *Ruf der Heimat*; objavio je i glasoviti članak *Die Geschichte zieht keinen Schulsstrich*, koji završava karakterističnom alinejom: »Povijest u Koruškoj, prema tome, još nije povukla posljednji

potez. Taj će biti između oba naroda zacrtan jedino, ukoliko jedan od njih više neće postojati. Tako je obrambena borba iz 1920. godine i 1970. godine još uvijek obrambena borba s oružjem srca i duha sve dotle, dok je ovdje njemački a tamo slovenski narod. Dao Bog da će uvijek odlučivati samo srce i duh, nikad više nasilje!» Usprkos izričitoj želji, u posljednjoj rečenici, riječ je, svakako, o izvaji *genocidna karaktera* (i to bez obzira na kasniji demanti), jer nas upravo koruska povijest upozorava da njemački nacionalisti nisu strahovali, koristeći se nasilnim metodama, uključujući i ubojstva i raseljavanje, kad su radili na tome da »povijesnu liniju između oba naroda« pomiču u pravcu Jadrana.

Svaka od organizacija, uključenih u Kärntner Heimatdienst, ima, osim propagandističke djelatnosti, na brizi još jednu od specifičnih dužnosti. To može biti promicanje njemačkog školstva osnivanjem i podupiranjem škola, stipendiranjem učiteljskog kadra, koji treba da djeluje germanizatorski prikupljanjem njemačkih knjiga i njihovom raspodjelom učenicima na dvojezičnom području, »kupovanjem« darova djeci o kojoj se brinu patronažne organizacije iz unutrašnjosti Austrije. Riječ je o brizi za promicanje etnografije i oživljavanje (pa i izmišljanje) starih običaja, ubrajajući ovamo i obavezno nošenje koruske nošnje (Kärntner Tracht), što bi sve, uz potpuno zanemarivanje slovenskog udjela, trebalo stvarati dojam, kako je Koruska njemačka jedna od najgermanskijih njemačkih pokrajina. Povjesničarstvo je opet našlo svoje mjesto, jer podatke o prostoru, koji su naselili Slovenci, o njihovom broju čak sve do prvoga svjetskog rata, o udjelu Koruske u kulturnoj povijesti sveukupnog slovenskog naroda i slične »estetske greške« valja potisnuti u kut i prekriti ih mnoštvom publikacija, proslava i »znanstvenih otkrića« o primatu germanstva i o sporednosti značenja slovenstva u prošlosti pokrajine. Folklorna, pjevačka i muzička društva imaju, uz gajenje vrednota koje sadrži takvo kulturno djelovanje, i zahvalniji zadatak da predstavljaju korusku kulturu stranim turistima i općenito svijetu na tzv. »koruskim večerima«. Ona mogu s eventualnim dodatkom jedne ili dviju slovenskih pjesama i s naglašavanjem zajedničkog života dviju nacija u smislu cjelovitosti srednjoevropskog prostora ili regije »Alpe-Jadran« u posve slovenskom selu stvoriti dojam da je manjina samo još folkloristički relikv ili da slovenstvo započinje ionako tek iza (bliske i otvorene) granice. Među specijalnim protivmanjinskim organizacijama, nadalje, ne smiju se izgubiti iz vida udruženja nekadašnjih plebiscitnih boraca, veterana drugoga svjetskog rata, i u novije vrijeme, koje prorjeđuje redove starijih članova, uključivanje omladine — Traditionsträgera. U tzv. »domovinskim kućama« u Pliberku/Bleiburg, Dobrli vasi/Eberndorf i u Miklavčevom/Miklaushof razvija se šarena djelatnost »domovini vjernih«.

Rukovodioci niza u koruski Heimatdienst uključenih organizacija jesu nekadašnji poznati nacisti. To vrijedi za vođu Landsmannschafta i niz ostalih udruženja, koja se bave etnografijom, dra Franza Koschiera, dosadašnjeg direktora Koruskog zemaljskog muzeja; bio je član SS od prosinca 1937. pod brojem 299.580, dok se u NSDAP uključio u ožujku 1938. godine pod brojem 6.275.171. Predsjednik Kärntner Abwehrkämpferbunda Siegfried Sames bio je član NSDAP barem od 1923. godine pod brojem 26.661, dok je od 8. ožujka 1932. godine bio i član ilegalnog nacističkog

učiteljskog saveza (NSLB). Inicijator građenja Grenzlandheima u Pliberku, Karl Stukovnik, postao je član NSDAP već 1. rujna 1933. godine. Mada se danas, iz shvatljivih vremenskih razloga, udio nekadašnjih organiziranih nacista smanjuje, ipak ostaje činjenica da su u vrijeme obnavljanja protivmanjinskih organizacija i u prvim godinama njihova djelovanja nakon drugog svjetskog rata u njihovim odborima bili gotovo isključivo nekadašnji nacisti, od kojih brojni imaju prljave ruke, jer su za vrijeme NOB surađivali s nacističkim okupacijskim sistemom na području Slovenije.⁷²

U pogledu političke prošlosti rukovodilaca i idejne usmjerenosti znatnog broja članstva ideološka je povezanost njemačkonacionalističkih organizacija s neonacizmom, tako reći, nešto nužno. Primjera tome možemo naći u etiketiranju Slovenaca s »titokomunisti i banditi«, u izrazito negativnom i huškačkom odnosu prema nesumnjivo antifašističkoj borbi i prema poginulim partizanskim borcima u Koruškoj, u uvredljivom i potcjenjivačkom pisanju o okupatorskim mjerama protiv manjine (uključujući i iseljavanje i odrubljivanje glava seoskim žrtvama), u samom članstvu veteranskih organizacija SS-ovskih jedinica u Heimatdienstu, u priređivanju zajedničkih proslava i priredbi i sl.

Kako tvrde same protivmanjinske organizacije, jedna je od prvih i temeljnih zasluga njihove djelatnosti »korigiranje« rezultata popisa stanovništva. Riječ je u prvom redu, o očuvanju od nacistâ uvedenog diskriminacijskog oblika hipotetičnog »vindiš« jezika. Prema konceptu njemačkonacionalističkih organizacija pokušava se austrijska vlada već niz desetljeća koristiti »korigiranim« rezultatima popisa stanovništva za opravdanje smanjivanja obima manjinskozaštitnih odredaba i čak za održavanje principijelne sumnje u nužnost manjinske zaštite i uopće samog postojanja manjine.

Nakon nacionalističke kampanje, kojom su neposredno rukovodili Kärntner Heimatdienst i njegove organizacije, u prvom redu Elternvereinigung der Pflichtschulen Kärntens, i nakon školskog štrajka kao posljedice te kampanje, austrijske su vlasti 22. rujna 1958. ukinule obvezu dvojezične nastave u Koruškoj. Austrijska vlada, na jugoslavenske proteste protiv takvoga očitog kršenja odredaba člana 7, nije učinila ništa. Naprotiv,

⁷² Julij Felaher je, npr., prvi poslijeratni odbor Kärntner Schulvereina–Südmarke iz svibnja 1955. obilježio ovako: »U odbor su izabrane samo takve osobe, koje su demokratskoj javnosti poznate kao predstavnici velikogermanske i protivslovenske propagande u Koruškoj. Za predsjednika je izabran bivši rukovodilac korušskog Heimatschutza (prethodnik fašističkog Heimwehra) dr Walter Lakomy, direktor trgovačke komore u miru, iz Celovca. U odboru se, nadalje, nalaze bivši nacisti: Alex Elsenwenger, koji je za njemačke okupacije vodio pri Deutscher Berater (tj. vrhovna njemačka okupacijska uprava u Ljubljani) privredni referat, posebice odlučujući o poslovima zaplijenjene imovine Slovenaca; ing. Herman von Metnitz iz Pliberka, koji je za vrijeme rata osobno komandovao policijskim i SS-ovskim odredima protiv koruških partizana i skrivio pokolj koruških partizana na Komelju; Wilma Jobst iz Velikoveca, rukovodilac žena u koruškoj FPO-e, bivša nacistkinja, poznata kao sudionik u huškačkoj propagandi protiv dvojezične nastave u Koruškoj; Andreas Fischer, ravnatelj glavne škole u Čajni u Ziljskoj dolini, bivši nacist, koji zabranjuje učenicima glavne škole u Čajni slovenski razgovarati čak i van škole; zamim Hans Glantschnigg iz Vovberâ, poznati šovinistički huškač; R. Lutschounig iz Žihpolja, koji smatra da već samo postojanje dvojezičnog školstva ugrožava germaunstvo, itd.« – Prema pretisku teksta iz bilj. 6.

obrazlažući kako je pod stalnim pritiskom koruških njemačkonacionalističkih organizacija, ona je 19. ožujka 1959. godine predložila austrijskom saveznom parlamentu zakone o manjinskom školstvu i o upotrebi slovenskog jezika u sudovima za pojedine dijelove Koruške. Oba su zakona prihvaćena i time je zadovoljen zahtjev protivmanjinskih organizacija u pogledu »ustanovljavanja manjine«.

Do ponovnog jačanja protivmanjinske djelatnosti došlo je s jeseni 1970. godine, pri proslavi pedesetogodišnjice koruškog plebiscita. Središnjoj proslavi u Celovcu prisustvovali su i najviši predstavnici austrijske države, a sveukupni su program intonirale i izvele njemačke nacionalističke organizacije.

Jedan je od primjera, kad su austrijske vlasti pokazale znatnu popustljivost prema protivmanjinskim snagama, tzv. »rat za mjesne natpise« (Ortstafelkrieg) s jeseni 1972. godine. Tada je bilo na temelju 6. srpnja iste godine prihvaćenog saveznog zakona u vrlo ograničenom broju koruških sela postavljeno nekoliko desetaka tabli s njemačko-slovenskim nazivima tih mjesta. Bez obzira što sam zakon, a još manje njegova provedba nisu predstavljali izvršenje odgovarajućih odredaba člana 7. u cijelosti, njemački su nacionalisti u nekoliko organiziranih pohoda i u brojnim pojedinačnim akcijama do godišnjice plebiscita 10. listopada iste godine do posljednjeg uklonili dvojezične natpise. Usprkos formalnim policijskim mjerama austrijske vlasti nisu spriječile hajku na dvojezične table; poznati su čak primjeri, kad su akcijama neposredno rukovodili predstavnici vlasti, pa se na objavljenim fotografijama može vidjeti i kako policajac plješe šovinistima, koji uklanjaju natpise. Napadima njemačkih usijanih glava bili su tom zgodom izloženi, i to usprkos prisutnim sigurnosnim organima, čak tadašnji zemaljski glavar Hans Sima sa suprugom i savezni kancelar dr Bruno Kreisky. Naposljetku ostaje činjenica da je i u tom slučaju u cijelosti uspjela akcija protivmanjinskih snaga i da zbog toga u Koruškoj već dvadeset i dvije godine nakon potpisivanja državnog ugovora ne postoji ni jedan dvojezični natpis o nazivu mjesta.

Protivmanjinska kampanja nastavljala se pomaganjem nekih koruških političkih stranaka i pri općinskim izborima u proljeće 1973. godine. Zbog rezultata tih izbora bio je prisiljen podnijeti ostavku zemaljski glavar i šef koruške Socijalističke stranke Hans Sima, jer je on bio inicijator postavljanja dvojezičnih natpisa. Primjer atmosfere, kakva je bila u Koruškoj stvorena protivslovenskom hajkom, pokazuju izjave nekih socijalističkih odbornika u općini Pliberk/Bleiburg; o tome kako nisu imali smjelosti zajedno sa slovenskim mandatarima glasati za vlastitog kandidata za predsjednika općine, jer su strahovali od napada njemačkih šovinista.

Sama je austrijska vlada prihvatila koncept protivmanjinskih organizacija, i to doslovno protivno željama i zahtjevima manjinskih predstavnika, odobravajući osnivanje, sastav i djelovanje tzv. »studijske komisije«. Usprkos u nekoliko navrata ponovljenim izričitim uvjerenjima da vlada neće popustiti pred zahtjevima njemačkonacionalističkih organizacija i u pogledu ustanovljavanja manjine, 17. su rujna 1974. u austrijskom parlamentu i u koruškom pokrajinskom vijeću zastupljene tri

stranke prihvatile zaključak o »prebrojavanju posebne vrste«. To su prebrojavanje austrijske vlasti uistinu i provele, i to na temelju novoga manjinskog zakonodavstva iz srpnja 1976. godine. Prihvaćanje manjinskih zakona i njihov sadržaj ponovo su potvrdili da u Koruškoj i u Austriji politički još uvijek prevladava ideologija njemačkog nacionalizma. Upravo u toku prošle godine, policijske akcije u Šent Jakobu/St. Jakob in Rosental, masovna hapšenja slovenskih i demokratskih austrijskih omladinaca u Škocjanu/St. Kanzian, policijski i vojnički pokreti za vrijeme »ustanovljavanja manjine« i nedavno, spektakularno hapšenje središnjeg tajnika Nacionalnog savjeta Koruških Slovenaca Filipa Warascha potvrđuju da je austrijska izvršna vlast, u odnosu prema manjini, spremna poći putem i najčvršćih mjera. Upravo takav i jest put, kakav zahtijeva koruška »vlada u sjeni« — Kärntner Heimatdienst. Ma kakvo drugačije rješenje čini se neuvjerljivim, ako nam je poznat povijesni razvitak koruškoga njemačkog nacionalizma, kad su policijski funkcionari učlanjeni u organizacije Heimatdienst, kad se koruški zemaljski glavar i predsjednik koruške Socijaldemokratske stranke (!) Leopold Wagner javno hvale kako je bio »odličan Hitlerjunge«, kad koruški narodni zastupnik dr Otto Scrinzi (do prije kratkog vremena i šef koruške Liberalne stranke) sebe u parlamentu ubraja u Nijemce, a ne u Austrijance, kad austrijski ministar vanjskih poslova dr Wilibald Pahr propagira »pravo na narodnosnu asimilaciju«, a o Slovincima govori kao o »mini-narodu«, i kad, najzad, čak predsjednik Republike Austrije osobno ne razlikuje Koruške Slovence od Lužičkih Srba, nijeće postojanje NOB u Koruškoj i podstiče napad na slovensku gimnaziju u Celovcu.

U povijesti smo bili već svjedoci pojedinih i, na žalost, vremenski ograničenih primjera aktivne suradnje između slovenske manjine i austrijskih naprednih snaga — npr. držanja SDS uoči prvoga svjetskog rata, austrijskih komunističkih u vrijeme plebiscita i ponovo tridesetih godina u vezi s poznatom izjavom KP Slovenije, KP Austrije i KP Italije o slovenskom pitanju, suradnje austrijskih patriota u NOB, nekih pozitivnih poticaja SDS u poslijeratno vrijeme, aktivne pomoći KP Austrije manjini posljednjih godina. Jedini pozitivni mogući izlaz u sadašnjem trenutku najavljuju rezultati nekih novijih austrijskih anketa javnog mišljenja. Statistika, naime, govori da je mlada generacija u Austriji znatno tolerantnija prema narodnosnim manjinama. O tome svjedoči i širi pokret solidarnosti među austrijskim demokratima, čiji su vidljivi rezultat objavljivanje brojnih članaka i rasprava koji raskrinkavaju njemački nacionalizam, niz demonstracija solidarnosti, a najjači je udar bio upravo bojkot »ustanovljavanja manjine« u studenom prošle godine. Ne samo kao znanstvenici, već i kao osvijesteni ljudi smijemo se nadati da su to počeci kvalitetno i kvantitetno novoga povijesnog procesa u već otrcanoj priči o nacionalnim odnosima u Koruškoj.

Iz rukopisa sa slovenskog preveo Tone Potokar

ZUSAMMENFASSUNG

DEUTSCHNATIONALISMUS UND ANTISLOWENISCHE
AKTIVITÄTEN IM ÖSTERREICHISCHEN KÄRNTEN

Aufgrund einer verhältnismässig umfangreichen slowenischen Geschichtsliteratur und fortschrittlicher österreichischer Schriftsteller der jüngeren Generation versucht dieser Beitrag, ein abgerundetes Bild der gedanklichen Entwicklung des Deutschnationalismus im österreichischen Kärnten zu geben und daneben auch auf seine konkreten Manifestationen – auf die Tätigkeit der antislowenischen Organisationen – aufmerksam zu machen. Gerade die Tatsache, dass die slowenische Minderheit in Österreich (in Kärnten und Steiermark) auch noch heute einem gewalttätigen und systematisch, bis ins kleinste organisierten Druck der Denationalisierung ausgesetzt ist, rechtfertigt das Bedürfnis, einen derartigen Überblick zu geben; umso mehr, als gerade diese dauernd durchgeführte Germanisierung der Slowenen und der Kroaten in Österreich der einzige Rest eines einst viel breiteren Geschichtsprozesses ist.

Das erste Kapitel erörtert die Entstehung einiger der grundlegenden Beziehungen zwischen Slowenen und Deutschen in der Zeit vor dem Beginn der »klassischen« nationalen Kämpfe (6. Jh. bis 1848). Man kann zwar in den letzten hundert Jahren dieses Zeitraums eine Anzahl für die Slowenen ungünstiger sozialer, politischer und kultureller Veränderungen verfolgen, doch waren diese nicht von nationalistischen Gründen bedingt. Die Zeitspanne zwischen 1848 und 1918 bedeutet für Kärnten eine Zeit, in der alle Formen verstärkter nationaler Kämpfe in der Habsburgermonarchie auftraten. Gerade wegen der Tätigkeit der antislowenischen Organisationen und des Einflusses deutschnationaler imperialistischer Bestrebungen hatte Kärntens wirtschaftliche Entwicklung für die Slowenen ausgesprochen ungünstige Folgen. Im Unterschied zu den übrigen slowenischen Ländern brachte weder die Taaffe'sche Regierung noch die allgemeine Demokratisierung des politischen Lebens in der Monarchie an der Jahrhundertwende den Kärntner Slowenen eine Besserung ihrer Lage. Die Jahre unmittelbar vor dem ersten Weltkrieg und während dieses Krieges waren eine Zeit offener Slowenenverfolgungen, nicht nur seitens der Deutschnationalisten, sondern auch von seiten der Regierungsorgane. Während der ersten Republik Österreich (III. Kapitel), nach einem erfolglos verlaufenen Kampf für eine mit der ethnischen Grenze identische Staatsgrenze folgte offener, gegen die Slowenen, die für Jugoslawien eintraten, gerichteter Terror. Jede gegen die Minderheiten gerichtete Tätigkeit wurde von dem in vorplebiszitärer Zeit gegründeten, halbamtlichen Kärntner Heimatdienst-Heimatbund in Schwung gebracht. Und zur Zeit des autoritären Regimes war diese Organisation sogar die Zufluchtstätte illegaler Nazisten. Nach dem Anschluss wurden die gegen die Minderheiten gerichteten Organisationen gänzlich in den nazistischen Apparat eingeschaltet. Als in Jahre 1941 auch die letzten aussenpolitischen Hindernisse weggefallen waren, begann man den Plan zur »endgültigen Lösung« der Kärntner Frage durch die Aussiedlung von 50.000 Slowenen zu verwirklichen. Die Durchschlagskraft des Volksbefreiungskampfes sowie der für die Deutschen ungünstige Verlauf des Krieges verhinderten die Durchführung weiterer auf den Genozid ausgerichteter Absichten, doch waren die Folgen des nazistischen Wütens gegen die Minderheit trotzdem furchtbar.

Die Lage der in Österreich lebenden slowenischen und kroatischen Minderheiten wird durch den Artikel 7 des Staatsvertrags über die Erneuerung eines unabhängigen und demokratischen Österreich geregelt: sein fünfter Absatz verbietet die Tätigkeit aller gegen die Minderheiten gerichteter Organisationen. Gleich nachdem der Staatsvertrag unterzeichnet war und die Alliierten Mächte Österreich verlassen hatten, erneuerten die meisten antislowenischen Vorkriegsorganisationen in Kärnten ihre Tätigkeit. Unter

ihnen auch der Heimatdienst. Die österreichische Regierung gibt ihren antislowenischen Forderungen dauernd nach: so wurde 1958 in Kärnten die zweisprachige Pflichtschule abgeschafft; im Jahre 1970 wurde die Leitung der amtlichen 50-jährigen Jubiläumsfeiern des Plebiszits alten Deutschnationalisten – in der Regel einstigen Nazisten – überlassen; 1972 wurden von Mitgliedern des Heimatdienstes in Anwesenheit der Polizei alle neu aufgestellten Ortstafeln abgerissen. Im Jahre 1976 kapitulierte dann die österreichische Regierung endgültig vor dem Kärntner Deutschnationalismus: sie verabschiedete eine Reihe von Antiminderheiten-Gesetzen, und am 14. November 1976 wurde eine »Minderheitenermittlung« veranstaltet, die dazu geführt hat, dass in Kärnten amtlich nur noch dreitausend Slowenen gezählt wurden.